

... EGYETEM

... KAR (JOG)

A KÉTSZERES ÉRTÉKELÉS TILALMÁRÓL A BÜNTETŐJOGBAN

TDK dolgozat (*a szerző, a konzulens és az intézmény megjelölése anonimizált*)

Szerző:

..... jelige: **Protocol7-Article4-SF**

jogász szak

Konzulens:

G.J.

.....

2013

TARTALOM

1. Bevezetés	3
2. Történeti előzmények	6
3. Dogmatikai kérdések	9
3.1. A kétszeresség szűkebb és tágabb értelmezése	9
3.2. Kétszeres eljárás és kétszeres értékelés	10
4. Jogszabályok és nemzetközi egyezmények	12
5. A 2011-2012-ben hozott strasbourgi ítéletek tényállási és pertörténeti háttere	16
5.1. Paksas kontra Litvánia	16
5.2. Kurdov és Ivanov kontra Bulgária.	19
5.3. Tomasovic kontra Horvátország.	20
5.4. Margus kontra Horvátország	21
5.5. Asadbeyli és társai kontra Azerbajdzsán	22
6. A strasbourgi ítéletek indokolása: szempontok, kérdések és állásfoglalások	24
6.1. A bűncselekmény kapcsán lefolytatott első büntetőeljárás kérdése	24
6.1.1. Az Engel kritériumok	26
6.1.2. Az első eljárásokról a Margus és a Paksas ügyekben	27
6.1.3. A Kurdov elleni első eljárás (Kurdov és Ivanov ügy)	27
6.1.4. Az Elshad Mammadov ellen kiszabott elzárás (Asadbeyli és társai ügy)	28
6.1.5. Szabálysértési pénzbírság a Tomasovic ügyben	29
6.2. A második eljárás büntető eljárásnak minősülése	30
6.3. Res iudicata: az ügy jogerős elbírálása az első eljárásban	31
6.4. Az idem kérdése	33
7. Tanulságok és összegzés	37
Irodalomjegyzék	39
Hivatkozott ügyek forrásjegyzéke (Internet)	40

1. BEVEZETÉS

A kétszeres értékelés tilalma történelmileg kialakult jogelv, újkori rögzítése a pozitív jogban pedig egyidejű az alkotmányos jogállammal. Jelentése és értelmezése ma is kihívást jelent a büntetőbíróságok, alkotmánybíróságok, nemzetközi bíróságok és a dogmatika számára. A releváns kérdéseket elsősorban egy viszonylag szerény terjedelmű joganyag, az Emberi Jogok Európai Bíróságának 2011-2012-ben hozott ítéletei alapján, azokat kizárólag a *ne bis in idem* elv szempontjából elemezve, kívánjuk a jelen dolgozatban megközelíteni. A megközelítés módjában az általánosságot keressük, szem előtt tarva a történelmi előzményeket, az Európai Unió Bíróságának más szerzők által már tanulmányozott esetjogát, és az általunk ismert szakirodalomban megjelenő dogmatikai megfontolásokat. Nem kívánjuk túllépni a büntetőjog fogalmi kereteit, a polgári jogi *res iudicata* kifogást ma már történelmileg elkülönültnek tekintjük¹. A büntetőjogon belül is, a *ne bis in idem* dogmatikai fogalma tágabb az ismételt eljárás tilalmánál. Az ezen szélesebb elméleti kontextusban felmerülő néhány kérdés felvetése után az elemzést a megjelölt strasbourgi esetjog-szegmensre és az ott felmerülő kérdésekre korlátozzuk. A *ne bis in idem* értelmezendő megfogalmazása tehát az Európa Tanács égisze alatt megfogalmazott, az Európai Unió tagállamainál jóval szélesebb körben elfogadott Emberi Jogok Európai Egyezményéhez csatolt 7. Kiegészítő Jegyzőkönyvben rögzített megfogalmazás, minden más megfogalmazás és esetjogi hivatkozás az értelmezés eszközeként szolgál a jelen dolgozatban.

A jogintézmények és jogelvek párhuzamos és ellentétes irányban is működnek: egyesek az eljárások megkezdését, folytatását és újraindítását teszik lehetővé, míg másoknak eljárást gátló, megszüntető, akadályozó hatása van. Az utóbbiak nem kevésbé a jogrend rendeltetésszerű igazságosságát szolgálják, mint az előbbiek. Egy jogintézmény vagy elfogadott jogelv, hatása legyen bár *pro actore* vagy *pro reo* a felek szempontjából, a közösség szempontjából feltehetően jogbiztonsági tényező, és mint ilyen, *interest rei publicae*.² A jogtudományban, több nemzet jogszabályaiban, és nemzetközi dokumentumokban többféleképpen és eltérően megfogalmazott *ne bis in idem* (vagy *non bis in idem*) elve mindig egy második eljárás vagy értékelés (*bis*) tilalmára vonatkozik ugyanabban az ügyben (*in idem*). A *bis* és az *idem* kérdése foglamlilag jól elválaszthatóak, amint ez az Emberi Jogok Európai Bírósága (a „strasbourgi bíróság”) ítéleteiből,

¹ Hasonlóan a büntetőjog mellett az államhatalom másik nagy monopólium-igényét megjelenítő, és a magánszférával úgyszintén egy érzékeny ütközési felületet szabályozó adójogban a kettős adóztatás elkerülésének elvéhez.

² „*Interest rei publicae ut sit finis litium, et nemo debet bis vexari pro una et eadem causa.*” Halsbury’s Laws of England, idézet in UNCITRAL Arbitration Proceedings, Legal Opinion, *infra* 11

azok indokolásaiból is kitűnik. A két kérdés egyaránt alapvető: minden adott esetben a második eljárás akkor és csak akkor esik a tilalom alá, ha egyrészt ismételt eljárásnak minősül valamely korábbi eljárás tekintetében, másrészt ha a két eljárás ugyanarra az ügyre vonatkozik.

A tilalmat megfogalmazó egyes jogszabályhelyek többféle módon határozzák meg, hogy milyen eljárások esnek tilalom alá milyen korábban folytatott eljárásokra való tekintettel. Így az Alaptörvény XXVIII. cikk (6) bekezdése *jogerősen elbírált bűncselekményre* való tekintettel tiltja a második *büntetőeljárást* - törvényben meghatározott jogorvoslati eljárás kivételével -, de Magyarországon kívül lefolytatott első eljárás esetén az alkotmányos garanciát csak „nemzetközi szerződés, illetve az Európai Unió jogi aktusa által meghatározott körben” biztosítja. A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 6. § d) pontja *jogerősen elbírált cselekményre* való tekintettel akadályozza a második büntetőeljárást - szintén bizonyos kivételekkel (perújítás, felülvizsgálat, alkotmányjogi panasz, jogorvoslat, jogegységi eljárás, valamint bizonyos olyan utólagos eljárások, amelyek az első eljárás alá vont személyt sújtó joghátrányokat újabb felróható cselekmény hiányában nem súlyosbítják). A szabálysértésekről szóló 2012. évi II. törvény 83. § f) és g) pontja szerint a már *jogerősen elbírált vagy folyamatban lévő* „szabálysértési vagy büntetőeljárás, illetve közigazgatási eljárás” akadályozza a szabálysértési eljárás lefolytatását (a 80. § c) és d) pontja pedig az esetek nem teljesen ugyanazon, hanem valamivel szűkebb körében rendelkezik a feljelentés elutasításáról). Azt tehát, hogy van-e tilalom alá eső második eljárás, vagyis a „bis” kérdését, a különféle jogszabályok egymástól eltérő körökben és korántsem egységesen határozzák meg, az ugyanazon dokumentumban rögzített kritériumok eltérő értelmezésének lehetőségéről nem is beszélve.

A ne bis in idem szabálynak a jelen tanulmány szempontjából legfontosabb, a strasbourgi bírósághoz benyújtott panaszok elbírálására irányadó megfogalmazását az 1950-ben Rómában megkötött *Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről* (Emberi Jogok Európai Egyezménye), annak Hetedik Kiegészítő Jegyzőkönyve tartalmazza. Az 1984. november 22-én elfogadott 7. Kiegészítő Jegyzőkönyv 4. cikke a szerződő államok belső joghatósága alatt jogerősen elbírált cselekményekre vonatkozóan tiltja az új büntetőeljárást ugyanazon az országon belül, szintén bizonyos kivételekkel. Magyarország vonatkozásában a Jegyzőkönyv 1993. február 1-től hatályos.

A jelen tanulmány, a történeti háttér és a felmerülő dogmatikai kérdések felvázolása, valamint a hatályos nemzetközi és magyar szabályozás rövid ismertetése után, néhány strasbourgi ítélet elemzésére vállalkozik. A 2011. és 2012. évben a testület összesen öt ítéletet hozott olyan ügyekben, amelyben panasz tárgyát képezte a ne bis in idem szabály állítólagos megsértése. Az egyes ügyeket a jelen tanulmányban csak a ne bis in idem szabály megsértésére vonatkozó panasz tekintetében vizsgáljuk, az ítéletekből megállapítható érveléseket értékelve. Az öt ügy releváns tényállási és pertörténeti háttérét külön-külön, a strasbourgi ítéletek meghozatalának időbeli sorrendjében ismertetjük. Az érvelések elemzését pedig a felmerülő közös kérdések szerinti csoportosítás rendjében, alkalmasint párhuzamosan és egymással összehasonlítva végezzük el, néhány kulcskérdésben a strasbourgi bíróság korábbi ítéletekben megfogalmazott, állandósult gyakorlatára is hivatkozva.

2. TÖRTÉNETI ELŐZMÉNYEK

A 2012. január 1-én hatályba lépett Alaptörvény alkotmányos szintre emelte az ugyanazon bűncselekmény alapján folytatott kétszeres büntetőeljárás tilalmát. Az R) cikk (3) bekezdésben foglalt értelmezési szabály szerint, a *ne bis in idem* jogelvre alapuló XXVIII. cikk (6) bekezdést, mint az Alaptörvény többi rendelkezését, annak céljával összhangban kell értelmezni. Annak célja pedig történelmileg, az ókori társadalmi és jogi gondolkodásban, más nemzetek jogaiban, majd a nemzetközi jogban³ fogalmazódott meg, amint ezt a strasbourgi bíróság ítéletei is szemléltetik.⁴

A jogelv legkorábbi megfogalmazását egy, az Amerikai Egyesült Államok legfelsőbb bírósága által 1959-ben hozott ítélet⁵ indokolásához csatolt különvélemény az Ószövetségben, Náhum könyvében, az 1. fejezet 9. versében, a „nem leszen kétszer veszedelem” fordulatban véli felfedezni.⁶ Eszerint a jogelv későbbi megjelenése a kánonjogban az idézett fordulat Szent Jeromosnak tulajdonított olvasatára lenne visszavezethető. Ugyanitt olvashatjuk, hogy az 1641. évi *Body of Liberties of Massachusetts* rögzítette a jogelvet, mondhatnánk, hogy akkor már a modern angol nyelv pontosságával.⁷

Egy későbbi, 1973-ban az Egyesült Államok Szövetségi Fellebbviteli Bírósága által hozott ítélet indokolása megjegyzi, Démoszthenészre utalva, hogy a jogelv megjelenik az ógörög társadalombölcseleti diszkurzusban is.⁸ A Jenkins ítélet indokolása szerint Sir Edward Coke idején az angol bíróságok előtt általánosan elfogadott volt, - minden esetben egy második eljárás alá vonást akadályozandó -, az „*autrefois acquit*” és „*autrefois convict*” érvek használata. Az indokolás utal továbbá egy 1788-ban hozott pennsylvániai ítéletre, amelyben már az Ötödik Alkotmánykiegészítés szóhasználata jelenik meg⁹. A Jenkins ítélet indokolása még aláhúzza, hogy a

³ Kussbach Erich, *Nemzetközi és európai büntetőjog*, Szent István Társulat 2005, 82. és 298. o.

⁴ Pl. Case of Sergey Zolotukhin v. Russia, Grand Chamber, Judgment, 9 February 2009 <http://hudoc.echr.coe.int>

⁵ Bartkus v. Illinois, 359 U.S. 121 (1959) <http://www.findlaw.com/casecode/supreme.html>

⁶ A magyarul idézett fordulat Károli Gáspár fordítása, az említett különvélemény a Douay és a King James változatokból idéz: „*there shall not rise a double affliction*” és „*affliction shall not rise up the second time*”. V.ö. Náhum 1,12 (második mondat) és 1,13.

⁷ *No man shall be twice sentenced by civil justice for one and the same crime, offence or trespass.* (twice sic) Bartkus v. Illinois, *supra* 5

⁸ United States of America v. Ronald S. Jenkins, United States Court of Appeals, Second Circuit, 490 F.2d 868 (1973) <http://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/F2/490/868/122426/>

⁹ „*by the law it is declared that no man shall twice be put in jeopardy for the same offence*” (Respublica v. Shaffer, 1788) Ld. United States v. Jenkins, *supra* 8

jogelv James Madison által javasolt első megfogalmazását, a szövetségi alkotmányban történő rögzítése céljából¹⁰, értelmezési problémákat felvető aggályok miatt nem fogadták el.

A *ne bis in idem* eljárási tilalmi elv kapcsolódik a *exceptio rei iudicatae* (ítélt dologra alapított kifogás) római jogi intézményéhez. Míg a *ne bis in idem* fogalmi körébe tartozó „*autrefois convict*” és „*double jeopardy*” terminusok kifejezetten büntető jellegre utalnak, – és a jelen tanulmányban vizsgált 7. Jegyzőkönyv 4. cikke is csak büntető eljárásokra vonatkozik –, a *res iudicata* (ítélt dolog, *chose jugée*) kifejezés a büntetőjog területétől távol eső jogvitákra vonatkozóan, szélesebb körben is használatos¹¹. A már Quintilianus által idézett „*bis de eadem re ne sit actio*” szabály¹² nyilván nem kifejezetten büntetőjogi jellegű. A gyakran idézett latin megfogalmazások közül véleményem szerint a régi angol jogban állítólag ismert változat a legletisztultabb, amely szerint „*nemo debet bis vexari pro una et eadem causa*”.

Beccaria munkájában (*A bűnökről és a büntetésekről*, 1764)¹³ nem jelenik meg kifejezetten a *ne bis in idem* elve, a *nulla poena sine lege* elve viszont úgy nyer megfogalmazást, hogy „a törvények által kijelölt határon túllépő büntetés” azért elfogadhatatlan, mert az ilyen büntetés kétszeres büntetés: „az igazságos büntetés plusz egy másik büntetés” („*la pena giusta più un'altra pena*”). Ami tehát legalapvetőbbnek tűnik, az az „*altra pena*” tilalma. Még a 18. század vége előtt a *ne bis in idem* elve friss megfogalmazást nyert, először az amerikai jogban, amely szerint nem csak a kétszeres büntetés, hanem a kétszeres büntetőjogi fenyegetettség (*double jeopardy*) is sérelmezhető. Az a gondolat viszont, hogy a büntetőjogi eljárás önmagában is egyfajta büntetés, már a római jogban is felmerült – legalábbis retorikai szinten.¹⁴

A kétszeres eljárás tilalma 1791 óta része az amerikai alkotmánynak (Ötödik Alkotmánykiegészítés), ez a forráshely újra és újra értelmezés tárgyát képezte az amerikai Legfelsőbb Bíróság ítélezési gyakorlatában és nyilvánvaló hatást gyakorolt a jogelv megfogalmazására más nemzetek írott jogában és a nemzetközi egyezményekben. Az egyezmények

¹⁰ „No person shall be subject, except in cases of impeachment, to more than one punishment or one trial for the same offence.” Uo.

¹¹ Pl. UNCITRAL Arbitration Proceedings, Quantum Proceedings, CME Czech Republic B.V. (The Netherlands) v. The Czech Republic, Legal Opinion Prepared by Christoph Scheuer and August Reinisch, 2002 http://www.univie.ac.at/intlaw/wordpress/pdf/other_2_cmequant_2.pdf

¹² „Solet et illud quaeri, quo referatur, quod scriptum est, bis de eadem re ne sit actio ; id est, hoc bis ad actorem an ad actionem? Haec ex iure obscuro.” Institutio oratoria 7,6,2 <https://archive.org/details/institutioorator03quinuoft>

¹³ Cesare Beccaria, *A bűnökről és a büntetésekről*, ford. Madarász Imre, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest 1998. Az eredeti olasz szöveg <http://www.classicalitaliani.it/varia/beccari1.htm#del1>

¹⁴ Quintilianus, Institutio oratoria 7,4,18. Sály Pál, *Előadások a római büntetőjog köréből*, Miskolci Egyetemi Kiadó 2011, 49. o.

egy része csak abban az esetben akadályozza a kétszeres eljárást, ha az első és a második eljárást két különböző államban folytatják. Ezek a rendelkezések, amelyek a nemzetközi büntetőjogi együttműködés szabályozásában, többek között a kiadatás és az eljárás átadásának szabályozásában bírnak különös jelentőséggel, kívül esnek a jelen tanulmányban vizsgált strasbourgi esetjog körén.¹⁵ Az Egyesült Nemzetek Közgyűlése által 1966-ban elfogadott és a magyar állam által 1969-ben aláírt Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya már az ugyanazon országon belüli kétszeres eljárás tilalmát rögzíti.¹⁶ A *ne bis in idem* elvet az Egyezségokmány 14. cikk 7. bekezdése már lényegében ugyanúgy fogalmazza meg, mint az Európai Emberi Jogi Egyezmény 7. Kiegészítő Jegyzőkönyvének 4. cikke. A megfogalmazás legújabb kori stabilitásának ellenére, a jogelv és az azt rögzítő dokumentumok értelmezése egy ma is nyitott folyamat, amint ez a strasbourgi bíróság 2011-2012-ben hozott ítéleteiből is kitűnik.

¹⁵ A *ne bis in idem* elv államközi érvényesüléséről ld. Wiener A. Imre, A *ne bis in idem* elve a nemzetközi büntetőjogban, *Jogtudományi Közlöny* (1990) július-augusztus, 272-275

¹⁶ Az Egyezségokmányt a Magyar Népköztársaság 1974-ben megerősítette, az 1976. évi. 8. tvr. kihirdette.

3. DOGMATIKAI KÉRDÉSEK

A jogtudomány a kétszeres értékelés tilalmának szélesebb értelmezést ad, mint az államoknak az elvet rögzítő tételes joga, vagy a nemzetközi dokumentumok. Ez utóbbiak általában kifejezetten egy időben később induló eljárást tilalmaznak egy korábbi eljárásra való tekintettel. A kétszeres értékelés általánosabb felfogása szerint viszont két elkülönülő, de időben egybeeső eljárás is elkerülendő ugyanazon ügyben (*pro eadem causa*). Eljárás alatt pedig nemcsak az anyagi büntetőjogot alkalmazó büntetőeljárást kell érteni, hanem a közhatalom (pontosabban az állami közhatalmak) bármilyen eljárását a büntetőjog passzív alanyával szemben vagy azt érintően, így a jogalkotói eljárást és a nemzetközi bűnügyi jogsegélyt is.¹⁷

3.1. A kétszeresség szűkebb és tágabb értelmezése

Az, hogy a *ne bis in idem* jogelv nem csak két, időben egymást követő eljárásra vonatkozhat, a tételes jogi vagy filozófiai megfogalmazásokból csak ritkán tűnik ki. Igaz ugyan, hogy a latin „bis” határozószó, akár az angol „twice”, nem korlátozódik időbeli kétszerességre. A „double jeopardy” kifejezésben a „dupla fenyegetettség” nyelvtani értelmezés szerint nyilván nem feltételez időben egymásután következést. Beccaria fentebb említett állásfoglalása az „*altra pena*” elfogadhatatlanságával kapcsolatban pedig kifejezetten nem időben *második*, csak a „*la pena guista*” mellett kiszabott *másik* büntetésre vonatkozik. Ezzel ellentétben, a Náhum könyvéből idézett fordulat szövegkörnyezetében egyértelmű, hogy időbeli ismétlődésről van szó. Az angol jogban Sir Edward Coke előtt már elterjedt (francia eredetű) „*autrefois acquit*” és „*autrefois convict*” megfogalmazásokban az „*autrefois*” kifejezés egy időben korábbi aktusra utal. A mai tételes jogban és a nemzetközi dokumentumokban pedig tipikusan a második eljárást akadályozó első eljárásra vonatkozó jogerős elbiráltság követelménye teszi egyértelművé, hogy a „bis” időbeli ismétlődést jelent. A bűnügyi jogsegéllyel kapcsolatos nemzetközi egyezmények viszont nyilvánvalóan a különböző államok ütköző joghatóságainak egyidejű érvényesülését is szabályozni célozzák, és ezzel az egyidejű kétszeres értékelés tilalmának adnak egy politikailag is aktuális realitást. Az időben egymásután következéstől független kétszeresség, és annak tilalma, tehát

¹⁷ Wiener A. Imre, *Nemzetközi bűnügyi jogsegély*, Közgazd. és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1993, 99. o.

elméletileg és gyakorlatilag is releváns fogalmak, de a bíróságok által alkalmazható tételes jogban és nemzetközi dokumentumokban nem nyertek egyértelműen rögzítést.¹⁸

3.2. Kétszeres eljárás és kétszeres értékelés

Úgyszintén, a tételes jogban és a nemzetközi dokumentumokban a kétszeresség tilalma tipikusan büntetőeljárásra, valamint – esetleg - szabálysértési eljárásra, vonatkozik. A *ne bis in idem* elvét ez nyilvánvalóan korlátozza, amint ez az alább ismertetett Paksas kontra Litvánia, valamint szabálysértési eljárás vonatkozásában a Tomasovic k. Horvátország, a Kurdov és Ivanov k. Bulgária, és az Asadbeyli k. Azerbajdzsán ügyekből is kitűnik. De eljárásjogi elv e teljes lényegében a *ne bis in idem* elve, legalábbis akkor, amikor kifejezetten a büntetőeljárásra vonatkoztatja a tételes jog? Egyes országokban a jogelvet nem a büntetőeljárásra vonatkozó törvény, hanem az anyagi büntető kódex rögzíti (Hollandia, Németország, Szlovénia, Oroszország, Brazília, Indonézia), másutt pedig az alapvető tilalom a kartális alkotmányban is megjelenik (Egyesült Államok, Németország, Japán¹⁹, Magyarország). Magyarországon, bár a *ne bis in idem* elvét az anyagi kódex nem nevesíti, az Új Btk. Kommentár szerint a Btk. preambulumból levezethető büntetőjogi legalitáshoz a kétszeres értékelés tilalma is kapcsolódik, a *ne bis in idem* elv részét képezi a Btk. legalitásának.²⁰ Ez különösen a heterogén alaki halmazat megítésére lehet kihatással, az *idem* kérdésének eldöntésével kapcsolatban, amely területen a jogtudomány még nem nyugszik teljesen kidolgozott, egységes elvi alapokon. Mindenesetre a specialitás, a szubszidiaritás és a konzumpció megengedheti a halmazat látszólagosságának megállapítását²¹, és így elkerülhető a *ne bis in idem* elv érvényesülésének korlátozása, amihez a bűncselekmény-azonosságnak az „*idem crimen*” megfogalmazás szerinti értelmezése vezethet. Az utóbbi években viszont mind a luxembourgi, mind a strasbourgi bíróság, az „*idem factum*” értelmezés mellett foglalt állást. Az *idem factum* – *idem crimen* kérdése, úgy mint a halmazat elméleti kérdései, olyan anyagi jogi kérdések, amelyek döntő befolyással bírhatnak a kétszeres értékelés tilalmának érvényesülésére az eljárásjogban.²²

¹⁸ Kivétel a magyar szabálysértési jogban a 2012. évi II. törvény 80. § c) pontja és a 83. § (1) bek. g) pontja.

¹⁹ José Luis De La Cuesta, Les compétences criminelles concurrentes nationales et internationales et le principe „ne bis in idem”: rapport général. *Revue Internationale de Droit Pénal*, 3-4, 2002, 673-705

²⁰ Új Btk. Kommentár, I. Kötet, Általános Rész, Nemzeti Közszerzői és Tankönyv Kiadó, Budapest 2013

²¹ Geller Balázs, Bűncselekményi egység és többség, in Belovics Ervin, Geller Balázs, Nagy Ferenc, Tóth Mihály, szerk., *Büntetőjog I. Általános Rész*, HVG-ORAC 2012, 358-366 o.

²² Továbbá Wiener A. Imre, A *ne bis in idem* elv érvényesítéséről, *Büntetőjogi Kodifikáció*, 1-2 (2003) 62-68

Elméletileg a *ne bis in idem* elvet nem csak konkrét cselekmények eljárás alá vonására és értékelésére lehet vonatkoztatni, hanem az absztrakt cselekmény-tényállásokkal szembeni jogalkotói eljárásra, az absztrakt tényállások büntető törvény általi kriminalizálására is. Vonatkoztatni lehet továbbá az elvet a cselekmények egyes körülményeire is, amelyek egyrészt a jogalkotó által kerülhetnek értékelésre mint absztrakt tényállás-minősítő vagy privilegizáló körülmények, másrészt a büntetés kiszabásánál kaphatnak szerepet. A *ne bis in idem* elv alkalmazása révén tehát egy ugyanazon körülmény törvényi minősítése akadályozná annak második, ismételt értékelését a büntetés kiszabásánál. Ilyen formában a *ne bis in idem* nem jelenik meg a kodifikált magyar büntetőjogban (a német joggal ellentétben), de megjelenik a Legfelsőbb Bíróság általi jogértelmezésben. Az LB Büntető Kollégiumának 56/2007. BK véleménye szerint nem ütközik viszont a kétszeres értékelés tilalmába egy törvényi minősítést már megalapozó körülmény értékelése a büntetés kiszabásánál, amennyiben a körülmény súlya jelentősen meghaladja a minősítéshez szükséges mértéket.²³ Nyilván a körülmény többlet-súlya megvalósulhat az elkövetési tárgy fizikai többlet-mennyiségében. Az ilyen többlet-mennyiség az Európai Bíróság álláspontja szerint nem árt a cselekményazonosságnak²⁴, amely az *idem factum* felfogás alapján akadályozza a kétszeres eljárást. Az 56/2007. BK véleményben és a Van Straaten ítéletben megfogalmazott, a többlet értékelésre vonatkozó álláspontok dogmatikai összevetésénél célszerű lehetne egyrészt a többlet-mérték mennyiségi versus minőségi jellegét elhatárolni, másrészt a kétszeres értékelés horizontális (ütköző joghatóság vagy hatáskör esetén felmerülő) és vertikális (a jogalkotás és a jogalkalmazás viszonya révén szükségszerűen felmerülő) fogalmát elkülöníteni.

²³ Ld. Görgényi Ilona, Gula József, Horváth Tibor, Jacsó Judit, Lévay Miklós, Sántha Ferenc, Váradi Erika, *Magyar büntetőjog, Általános rész*, Complex 2012, 70-71 és 468-469 o., továbbá Nagy Ferenc, *A magyar büntetőjog általános része*, Második, átdolgozott kiadás, HVG-ORAC 2010, 57-68 o.

²⁴ Jean Leon Van Straaten ügy, Ítélet (Európai Bíróság, első tanács), ügyszám C-150/05, 2006. szeptember 28., http://curia.europa.eu/jcms/jcms/j_6/

4. JOGSZABÁLYOK ÉS NEMZETKÖZI EGYEZMÉNYEK

A strasbourgi bíróság az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez kapcsolódó 7. Kiegészítő Jegyzőkönyv 4. cikk alapján dönt az Európa Tanács tagjaként a Jegyzőkönyvet elfogadó államok ellen benyújtott kétszeres büntetőeljárásokkal kapcsolatos panaszokról. A 4. cikk 1. és 2. bekezdésének rendelkezései a következők:²⁵

Hetedik Kiegészítő Jegyzőkönyv az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Egyezményhez, Strasbourg, 1984. november 22.

4. Cikk

1. *Ha valakit egy állam büntető törvényének és büntető eljárási törvényének megfelelően egy bűncselekmény kapcsán már jogerősen felmentettek vagy elítéltek, e személlyel szemben ugyanennek az államnak az igazságszolgáltatási szervei ugyane bűncselekmény miatt nem folytathatnak büntető eljárást, és vele szemben abban büntetést nem szabhatnak ki.*
2. *Az első bekezdés rendelkezései nem képezik akadályát annak, hogy az adott állam büntető törvényeinek és büntető eljárási törvényeinek megfelelően az eljárást újból megindítsák, ha új, vagy újólag feltárt tények, vagy az eljárás alapvető hibái természetüknél fogva kihatással vannak a meghozott ítéletre.*
3. ...

Az Európa Tanács tagállamainál szélesebb körben, az aláíró államokra nézve az 1966. évi Egyezségokmány 14. cikk 7. bekezdése rögzíti a kétszeres eljárás tilalmát:

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966), 14. cikk 7. bekezdés

²⁵ Az Egyezményt és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyvet Magyarországon kihirdető 1993. évi XXXI. törvény szövege szerint. Az 1. bek. hivatalos angol szövege „No one shall be liable to be tried or punished again in criminal proceedings under the jurisdiction of the same State for an offence for which he has already been finally acquitted or convicted in accordance with the law and penal procedure of that State.” A hivatalos francia szöveg „Nul ne peut être poursuivi ou puni pénalement par les juridictions du même État en raison d'une infraction pour laquelle il a déjà été acquitté ou condamné par un jugement définitif conformément à la loi et à la procédure pénale de cet État.”

*Senkivel szemben sem lehet büntetőeljárást indítani vagy büntetést kiszabni olyan bűncselekmény miatt, amely miatt az adott ország törvényének és büntetéseljárásának megfelelően jogerős ítélettel már elítélték vagy felmentették.*²⁶

A 2000-ben kihirdetett, de csak 2010-től, a Lisszaboni Szerződés hatálybalépése óta hatályos az Európai Unió államain belül, és azok között – tehát párhuzamosan érvényesülő joghatósági igények esetén is – az „uniós alkotmány” rendelkezése:

Az Európai Unió Alapjogi Chartája

50. cikk A kétszeres eljárás alá vonás és a kétszeres büntetés tilalma

Senki sem vonható büntetőeljárás alá és nem büntethető olyan bűncselekményért, amel miatt az Unióban a törvénynek megfelelően már jogerősen felmentették vagy elítélték.

A schengeni térség állami között viszont már 1990-től – így ma már Magyarországra is vonatkozóan - hatályos a ne bis in idem elv következő megfogalmazása:

Schengeni Megállapodás Végrehajtási Egyezménye, 54. cikk

Az ellen a személy ellen, akinek a cselekményét a Szerződő Felek egyikében jogerősen elbírálták, ugyanazon cselekmény alapján nem lehet egy másik Szerződő Fél területén büntetőeljárást indítani, amennyiben elítélés esetén a büntetést már végrehajtották, végrehajtása folyamatban van, vagy az ítélet meghozatalának helye szerinti Szerződő Fél jogszabályainak értelmében azt többé nem lehet végrehajtani.

Magyarország joga 2012. január 1-től alkotmányos szinten ismeri el a ne bis in idem elvet:

Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) XXVIII. cikk (6) bekezdés

²⁶ „No one shall be liable to be tried or punished again for an offence for which he has already been finally convicted or acquitted in accordance with the law and penal procedure of each country.” „Nul ne peut être poursuivi ou puni en raison d'une infraction pour laquelle il a déjà été acquitté ou condamné par un jugement définitif conformément à la loi et à la procédure pénale de chaque pays.” Magyar szöveg az 1976. évi 8. tvr. szerint.

A jogorvoslat törvényben meghatározott rendkívüli esetei kivételével senki nem vonható büntetőeljárás alá, és nem ítéltető el olyan bűncselekményért, amely miatt Magyarországon vagy - nemzetközi szerződés, illetve az Európai Unió jogi aktusa által meghatározott körben - más államban törvénynek megfelelően már jogerősen felmentették vagy elítélték.

A magyar büntető eljárási törvény a büntetőeljárás akadályának tekinti a terhelt cselekményének jogerős elbíráltságát egy előző eljárásban. A jogszabály Negyedik Része a perújítás, a felülvizsgálat, az alkotmányjogi panasz, és a törvényesség érdekében bejelentett jogorvoslat eseteire vonatkozik, a XXIX. Fejezet II. és III. Címe pedig egy adott alapügyhöz kapcsolódó különleges, kiegészítő jellegű, a korábban kiszabott szankcióban megállapított joghátrányokat újabb felróható cselekmény hiányában nem súlyosbító eljárásokra:

1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról, 6. § (3) és (5) bekezdések

(3) Büntetőeljárást nem lehet indítani, a már megindult büntetőeljárást meg kell szüntetni, vagy felmentő ítéletet kell hozni, ha

a) ...

b) ...

c) ...

d) a terhelt cselekményét már jogerősen elbírálták, kivéve a Negyedik Részben, valamint a XXIX. Fejezet II. és III. Címében meghatározott eljárások esetét.

(5) Azzal szemben, akinek a felelősségét a bíróság szabálysértési eljárásban hozott határozatával állapította meg, azonos tényállás mellett büntetőeljárás - a szabálysértésekről szóló törvényben meghatározott perújítási eljárás lefolytatása előtt - nem indítható.

A hatályos magyar szabálysértési anyagi és eljárási jogot rögzítő törvény a szabálysértési eljárásként folytatott második eljárásra vonatkozóan alkalmazza a ne bis in idem elvet, ha az első eljárás szintén szabálysértési eljárás, vagy büntetőeljárás, vagy közigazgatási eljárás:

2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről

80. § *A feljelentést határozattal nyolc napon belül el kell utasítani, ha a feljelentésből vagy az előkészítő eljárás során beszerzett adatokból megállapítható, hogy*

a) ...

b) ...

c) *ugyanazon szabálysértés miatt szabálysértési eljárás van folyamatban,*

d) *a cselekményt szabálysértési vagy büntetőeljárás, illetve közigazgatási eljárás keretében jogerősen elbírálták,*

e) ...

83. § (1) *A szabálysértési eljárást határozattal meg kell szüntetni, ha*

a) ... e)...

f) *a cselekményt szabálysértési vagy büntetőeljárás, illetve közigazgatási eljárás keretében jogerősen elbírálták,*

g) *ugyanazon cselekmény miatt szabálysértési vagy büntetőeljárás, illetve közigazgatási eljárás van folyamatban,*

h) ...

i) ...

Ehelyütt idézzük végül az Amerikai Egyesült Államok alkotmányából az Ötödik Kiegészítés második fordulatát:

Jogok Törvénye, USA, 1791, V. cikk²⁷

„senkit nem lehet ugyanazon bűncselekményért kétszer életét vagy testi épségét fenyegető eljárás alá vonni”

(A jelen tanulmány elkészítését többek között az a feltételezés motiválta, hogy az Ötödik Kiegészítés több mint kétszáz éve változatlan szövegének megújuló értelmezései egyrészt, a Hetedik Jegyzőkönyv 4. cikkének értelmezése a strasbourgi bíróság gyakorlatában másrészt, az elkövetkező évtizedekben is tanulságos kölcsönhatással lesznek egymásra.)

²⁷ Az idézett magyar fordítás az Egyesült Államok budapesti nagykövetségének honlapján jelenik meg (http://hungarian.hungary.usembassy.gov/constitution_in_hungarian.html), az eredeti szöveg „nor shall any person be subject for the same offense to be twice put in jeopardy of life or limb” (V. Amendment, Bill of Rights, 1791)

5. A 2011-2012-BEN HOZOTT STRASBOURGI ÍTÉLETEK TÉNYÁLLÁSI ÉS PERTÖRTÉNETI HÁTTERE

5.1. Paksas kontra Litvánia²⁸

Rolandas Paksas litván állampolgárt 2003. január 5-én megválasztották a Litván Köztársaság elnökének tisztségére. A 2003. április 11-én kiadott és a belügyminiszter által ellenjegyzett 40. sz. rendeletében, a köztársasági elnök rendkívüli úton litván állampolgárságot adományozott J.B. orosz üzletembernek. A litván parlament (Seimas) a litván alkotmánybíróságnál 2003. november 6-án indítványozta, hogy az alkotmánybíróság állapítsa meg, hogy a köztársasági elnök rendelete eleget tett-e a litván alkotmány és az állampolgárságról szóló törvény követelményeinek. Az alkotmánybíróság az ügyet 2003. november 10-én befogadta, az első nyilvános tárgyalásra és tanúk meghallgatására 2003. december 10-én került sor.

(A következő események ismertetését a történetek életszerűségének érzékeltetése céljából vesszük át a strasbourg-i ítéletből - a készeres eljárással kapcsolatban felmerülő jogi kérdések szempontjából az epizód nem bír jelentőséggel. A Respublika című litván napilap 2003. december 12-i számában egy cikk azt állította, hogy Paksast egy kávézóban az alkotmánybíróság elnökének és az államfő ügyeinek vizsgálatában részt vevő parlamenti házelnök-helyettesnek a társaságában látták. Az újságcikkre való hivatkozással Paksas ügyvédei a pártatlanság követelményének megsértése miatt kérték az alkotmánybíróság elnökének az ügyből való kizárását. Az alkotmánybíróság a kizárásra irányuló kérelmet visszautasította, a testület álláspontja szerint egy személyes és kötetlen találkozás önmagában a kizárást nem alapozza meg.)

Az alkotmánybíróság 2003. december 30-i határozatában megállapította, hogy a köztársasági elnök 40. sz. rendelete nem felelt meg az alkotmány és az állampolgárságról szóló törvény rendelkezéseinek, és a joguralomra vonatkozó alkotmányos elvnek. Az alkotmánybíróság által figyelembe vett körülményekhez tartozott, hogy J.B., aki egy szovjet katonacsaládból származott és ő maga is szolgált a szovjet hadseregben, orosz állampolgárságának 2002-ben történt megszerzése előtt már rendelkezett litván állampolgársággal. (J.B.-nek a litván állampolgárság megszerzésére való jogosulatlanságát, szovjet katonai múltjára való tekintettel, 1999-ben a litván Állampolgársági

²⁸ Case of Paksas v. Lithuania, Grand Chamber, Judgment, 6 January 2011 <http://hudoc.echr.coe.int>

Bizottság megállapította, de az érintett jóhiszeműségére való tekintettel a litván állampolgári státuszt az Állampolgársági Bizottság ajánlása alapján a belügyminisztérium megerősítette. J.B. litván állampolgárságának az orosz állampolgárság megszerzésével 2002-ben bekövetkezett elvesztésére a belügyminisztérium Paksast az állampolgárságot adományozó 2003. április 11-i 40. sz. rendelet aláírását megelőző napon emlékeztette.)

2003. december 18-án a Seimas nyolcvanhat tagja Paksas köztársasági elnöki tisztségtől való megfosztására irányuló eljárást kezdeményezett. Annak eldöntése céljából, hogy a megfosztási eljárást megindítsák-e, 2003. december 23-án a Seimas különbizottságot hozott létre annak kivizsgálására, hogy komolynak tekinthetők-e a köztársasági elnök magatartására vonatkozó bizonyos állítások. A bizottság 2004. február 19-én arra a megállapításra jutott, hogy a köztársasági elnököt terhelő egyes állítások megalapozottak és komolyak voltak, ezért a bizottság az elnöki tisztségtől való megfosztásra irányuló eljárás megkezdését javasolta. A javaslatot elfogadva a Seimas még aznap indítvány nyújtott be az alkotmánybírósághoz annak megállapítására, hogy a köztársasági elnök által elkövetett egyes cselekmények alkotmányellenesek voltak-e. A Seimas a köztársasági elnököt többek között azzal vádolta, hogy

- több ízben J.B.-nek kedvező cselekményekre vállalkozott választási kampányának anyagi és más formában történő támogatása fejében és később J.B. befolyása alatt cselekedett,
- a megszerzett támogatás jutalmaként törvénybe ütközően adományozta J.B.-nek a litván állampolgárságot,
- államtitoknak minősülő információt adott át J.B.-nek, amely információ szerint J.B. tevékenységei a titkosszolgálat vizsgálatának és telefonlehallgatásnak tárgyát képezték,
- tiszteességtelen nyomást gyakorolt egy magánkézben lévő *Zemajtijos keliai* nevű gazdasági társaságra, a hozzá közelállóknak pénzbeli előnyök szerzése céljából.

A Seimas indítványát az alkotmánybíróság 2004. március 1-én befogadta, majd a Seimas sikertelenül, 2004. március 31-én, tisztségéről való lemondásra hívta fel a köztársasági elnököt, a hosszadalmas megfosztási eljárás elkerülése végett. Az alkotmánybíróság 2004. március 31-i határozatában megállapította, hogy a következő cselekményekkel a köztársasági elnök megszegte alkotmányos esküjét és az alkotmány súlyos megsértését követte el:

- litván állampolgárság törvénybe ütköző adományozása J.B.-nek,
- J.B.-nek a hivatalos titokról szóló törvénybe ütköző figyelmeztetése a J.B.-vel szemben folytatott vizsgálatokról és telefonbeszélgetéseinek lehallgatásáról,

- hivatali helyzetének kihasználása a *Zemaitikos keliai* gazdasági társaság befolyásolására azért, hogy hozzá közelálló magánszemélyek érdekeinek kedvezzen.

A Seimas 2004. április 6-i határozatával Rolandas Paksast, az alkotmánynak az alkotmánybíróság által megállapított súlyos megsértése miatt, a köztársasági elnöki tisztségtől megfosztotta.

2004. április 22-én a litván Központi Választási Bizottság úgy nyilatkozott, hogy nincs akadálya annak, hogy a 2004. június 13-i elnökválasztáson Rolandas Paksas jelölt lehessen. 2004. május 7-én Paksas a jelöléshez szükséges ajánlásokat a választási bizottságnak benyújtotta. Ezt megelőzően viszont, május 4-én, a Seimas a köztársasági elnök választásáról szóló törvényt módosította, és az új rendelkezés értelmében köztisztviségtől megfosztott személy a megfosztástól számított öt éven belül a köztársasági elnök tisztségére már nem volt választható. Ennek alapján a választási bizottság a jelölés regisztrálását megtagadta. A döntés ellen május 10-én Paksas a Legfelsőbb Közigazgatási Bírósághoz fordult, többek között a joguralom és visszamenőleges hatályú törvényhozás tilalmának elveire hivatkozva. A Seimas az alkotmánybíróságnál a köztársasági elnök választásáról szóló törvény módosításának alkotmányossági vizsgálatát kezdeményezte. Az alkotmánybíróság 2004. május 25-i határozata a törvénymódosítás újraválasztást korlátozó rendelkezését alkotmánykonformnak, a korlátozás időtartamhoz kötését viszont alkotmányellenesnek nyilvánította. Ennek alapján Paksas panaszát a Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság elutasította.

A *Zemaitijos keliai* társasággal kapcsolatos hivatali visszaélés miatt, a strasbourgi ítéletben nem pontosított időpontban Paksas ellen indult büntetőeljárást a litván Legfőbb Ügyészség 2004 őszén a nyomozati szakaszban megszüntette. Az államtitok felfedésének gyanúja miatt, szintén nem pontosított időpontban indított büntetőeljárásban emelt vád alól Paksast a Vilniusi Körzeti Bíróság bizonyíték hiányában 2004. október 25-én felmentette, a Fellebbviteli Bíróság viszont 2005. március 1-én a terhelt bűnösségét megállapította, de a körülményekre – a köztársasági elnöki tisztségtől való megfosztásra - való tekintettel a büntetőeljárás megszüntetését elvileg ésszerűnek nyilvánította. A litván Legfelsőbb Bíróság 2005. december 13-án a Vilniusi Körzeti Bíróság felmentő ítéletét fenntartotta.

Rolandas Paksas 2004. szeptember 27-én az Emberi Jogok Európai Bíróságához benyújtott panaszában többek között azt állította, hogy a köztársasági elnöki tisztségtől való megfosztási eljárás megindítása után indított büntetőeljárás megsértette a kétszeres eljárás tilalmát. Ezzel szemben a strasbourgi bíróság 2011. január 6-i ítéletében elutasította a kérelmezőnek a 7. Jegyzőkönyv 4. cikkében foglalt tilalom megsértésének megállapítására irányuló indítványát.

(A strasbourgi ítélet meghozatalának idején, és a jelen tanulmány elkészültének időpontjában is, Rolandas Paksas képviselői mandátummal rendelkezett az Európai Parlamentben.)

5.2. Kurdov és Ivanov kontra Bulgária²⁹

Lubomir Kurdov, a bolgár államvasutak alkalmazásában a razdelnai pályaudvaron, Várna közelében, a vasúti kocsik karbantartásáért és javításáért volt felelős 1995-ben. Július 5-én egy áruszállítmányt tartalmazó kocsit küldtek sürgős javításra a várnai kikötőből, amely feladat ellátásának megszervezéséért Kurdov volt felelős. Kurdov ekkor egyik beosztottját, Ivan Ivanovot egy hegesztőművelet elvégzésére utasította a javítást igénylő vasúti kocsin. Amint elkezdtek a hegesztést, Kurdov és Ivanov egy zörejt hallottak és a kocsiból eredő füstöt észleltek. A kocsiját kinyitva látták, hogy a kocsiban tárolt áruszállítmány kigyulladt, ekkor kihívták a tűzoltókat, akik a tüzet kioltották.

Másnap, 1995. július 6-án, a belügyminisztériumból egy tisztviselő jegyzőkönyvet készített az eseményről, amelyben Kurdovot az 1981. évi 15. számú belügyminisztériumi rendeletben előírt tűzbiztonsági szabályok megszegéséért tették felelőssé. A tűzbiztonsági szolgálat vezetőjének határozata Kurdovot 150 bolgár leva összegű bírság fizetésére kötelezte, amely határozatot Kurdovval 1995. július 7-én közöltek, felhívva figyelmét a határozat elleni jogorvoslat lehetőségére bírósági úton. Kurdov nem élt a jogorvoslat lehetőségével és a bírságot kifizette.

1998. május 22-én és június 5-én egy rendőrtiszt tanúvallomást vett Kurdovtól és Ivanovtól az 1995. július 5-i eseményekkel kapcsolatban. Az ügyészség 1998. június 7-én büntetőeljárást indított Kurdov és Ivanov ellen, jelentős értékű tárgy nem szándékos felgyújtása miatt. A terhelteket az eljárás megkezdéséről nem értesítették. Az ügyészség Ivanov ellen 2001. november 29-én és Kurdov ellen 2001. december 1-én emelt vádat. A Várnai Körzeti Bíróság az első tárgyalást 2003. június 30-ára tűzte ki. A 2003. december 17-i tárgyaláson az ügyészség a vádat jelentős értékű tárgy nem szándékos felgyújtásáról egyszerű nem szándékos tűzokozásra módosította. Az ezen bűncselekmény büntethetőségét megszüntető elévülésre való tekintettel a Várnai Körzeti Bíróság a

²⁹ Affaire Kurdov et Ivanov c. Bulgarie, Quatrième Section, Arrêt, 31 mai 2011 <http://hudoc.echr.coe.int>

büntetőeljárást megszüntette. A határozat fellebbezés hiányában 2004. január 4-én emelkedett jogerőre.

2004. április 27-én Kurdov és Ivanov panasszal fordultak a strasbourgi bírósághoz, Kurdov többek között az ellene folytatott eljárásban a kétszeres eljárás alá vonás tilalmának megszegésére hivatkozva. A strasbourgi bíróság 2011. május 31-i ítéletében megállapította, hogy a 7. Jegyzőkönyv 4. cikke a Kurdov elleni eljárásban nem szenvedett sérelmet.

5.3. Tomasovic kontra Horvátország³⁰

2004. március 15-én heroint találtak Ksenija Tomasovicnál.

Split városában a rendőrség kezdeményezésére 2004. március 25-én kihágási-szabálysértési eljárás indult a horvát állampolgárságú Ksenija Tomasovic ellen. A Városi Kihágási Bíróság 2006. március 3-án a kábítószerrel való visszaélés megelőzéséről szóló törvény (*Zakon o suzbijanju zloupotrebe opojnih droga*) alkalmazásával 1700 horvát kuna pénzbírságot szabott ki Tomasovic ellen, akinél a megállapított tényállás szerint 0,21 gramm heroint találtak 2004. március 15-én 22:35-kor. A bírságot kiszabó határozat 2006. március 15-én vált véglegessé.

Az ügyészség 2005. február 8-án a Városi Bíróság előtt büntető eljárásban vádat emelt Tomasovic ellen, a horvát büntető törvénykönyv (*Kazneni zakon*) szerinti kábítószer birtoklás bűncselekménye miatt. A Városi Bíróság a terheltet 2007. március 19-én bűncselekmény miatt 1526 kuna összegű pénzbüntetésre ítélte. Az eljárásban bizonyított tényállás szerint Tomasovicnál 0,14 gramm heroin volt 2004. március 15-én 22:35-kor. A Megyei Bíróság 2007. június 5-én a bűncselekmény elkövetésének megállapítását fenntartotta, és 4 hónap tartamú szabadságvesztés büntetését szabta ki, amelynek végrehajtását 1 év próbaidőre felfüggesztette. Az elítélt kétszeres eljárás alá vonás miatt benyújtott alkotmányjogi panaszát a horvát alkotmánybíróság 2009. május 7-én elutasította, azzal az indokolással, hogy a horvát jogrendszer nem zárja ki a kétszeres büntetést, ha ugyanazt a cselekményt a törvény mint kihágást és mint bűncselekményt is tiltja.

³⁰ Case of Tomasovic v. Croatia, First Section, Judgment, 18 October 2011 <http://hudoc.echr.coe.int>

2009. július 28-án Tomasovic a strasbourgi bírósághoz fordult; 2011. október 18-i ítéletében a testület a 7. Jegyzőkönyv 4. cikkének megsértését megállapította.

5.4. Margus kontra Horvátország³¹

Fred Margus, Horvátország függetlenségének kikiáltását követően 1991-ben a horvát fegyveres erők tagja, 1991. augusztus, november és december hónapjaiban Cepin községben és annak közelében, szerb polgári személyek megölésének szándékával különböző időpontokban lőfegyverrel több személynek halálát okozta; másoknak súlyos testi sértést okozott; több személyt élelmezés és vízellátás nélkül fogvatartva vallasztott, ütlegett, szidalmazott; őrizete alatt lévő ellenállást nem tanúsító személyek megölésére parancsot adott és megölésükben részt vett; valamint másoktól elvett vagyontárgyakat tulajdonított el.

1991. december 19-én Margus ellen az osijeki rendőrhatalóság polgári személyek megölése miatt eljárást kezdeményezett. 1993. április 20-án az Osijeki Katonai Ügyész emberölés, súlyos testi sértés okozása, emberélet és vagyon veszélyeztetése, valamint lopás miatt az Osijeki Bíróság előtt vádat emelt. A vádirat szerint az erőszakos cselekmények 1991. augusztus 1-én, két alkalommal november 20-án és két alkalommal december 10-én valósultak meg. A katonai ügyészség 1996. január 25-én a vádpontokat módosította, az 1991. december 10-én állítólagosan elkövetett cselekmények tekintetében a vádat elejtette. 1996. szeptember 24-én a horvát jogalkotó általános amnesztiatörvényt hozott a horvátországi háborús eseményekhez kapcsolódó, 1990 és 1996 között elkövetett bűncselekmények vonatkozásában. 1997. június 24-én az Osijeki Bíróság az amnesztiatörvényre való hivatkozással a vádlott elleni büntetőeljárást megszüntette.

Már 2006. április 26-án az Osijeki Ügyészség polgári lakosság ellen elkövetett háborús bűncselekmények miatt vádat emelt Margus ellen. A vádirat részben olyan cselekményekre alapult, amelyek az 1997-ben megszüntetett eljárás alapját képező, a vádlottnak akkor felrótt cselekményekkel azonosak voltak vagy azokhoz szorosan kapcsolódtak. Másrészt olyan cselekményekre is alapult a vádirat, amelyeket nem tartalmazott az Osijeki Katonai Ügyészség által

³¹ Case of Margus v. Croatia, First Section, Judgment, 13 November 2012 <http://hudoc.echr.coe.int>

1993. április 20-án benyújtott vádirat vagy annak 1996. január 25-i módosítása, nevezetesen védtelen személyek megölésére 1991. november 23-én és 25-én, illetve erre irányuló parancs adására 1991. november 25-én. A elsőfokon eljáró Osijek-i Bíróság tanácsának egyik tagja az 1997-ben az eljárást megszüntető bíróság tanácsának akkori elnöke volt. 2007. március 21-én az Osijek-i Bíróság a vádlottat 14 évi szabadságvesztésre ítélte. A marasztaló ítéletet a horvát Legfelsőbb Bíróság 2007. szeptember 10-én helybenhagyta és a büntetést 15 évi szabadságvesztésre emelte. A Legfelsőbb Bíróság előtt Margus sikertelenül hivatkozott a kétszeres eljárás tilalmára, a testület azon megállapítása ellenére, hogy az 1997-ben megszüntetett és a 2006-ban megindított eljárások tényállási háttere részben azonos volt.

Margus Horvátország ellen 2009. december 31-én az Emberi Jogok Európai Bíróságához beadott keresetében többek között a *ne bis in idem* tilalom megszegésének megállapítását kérte. 2012. november 13-i ítéletében a strasbourgi bíróság megállapította, hogy az adott esetben a 7. Jegyzőkönyv kétszeres eljárást tiltó 4. cikke nem szenvedett sérelmet.

5.5. Asadbeyli és társai kontra Azerbajdzsán³²

A 2003. október 15-i azerbajdzsáni elnökválasztást követően, Bakuban, egy nem engedélyezett tüntetés alkalmával, a rendfenntartó erők és a tüntetők közötti erőszakos cselekmények folyamán, és a város központjában a tüntetők által elkövetett épület-, közút- és járműrongálások ellen fellépve, a rendőrség több száz tüntetőt letartóztatott, akik közül több mint 100 személy ellen 2003. október 16-án az ügyészség eljárást indított. Ez utóbbiak között volt Elshad Mammadov egyetemi hallgató, aki ellen a rendőrség utasításaival szemben tanúsított engedetlenség miatt 2003. október 18-án a Narimanovi Körzeti Bíróság 15 nap szabálysértési elzárást szabott ki. A kiszabott büntetés a büntetési tétel felső határa volt, az alkalmazott törvényre pedig a strasbourgi ítélet a „*Code of Administrative Offences*” megnevezéssel hivatkozik. A Mammadov 2003. október 25-én benyújtott fellebbezését elbíráló Fellebbviteli Bíróság még aznap a büntetést 9 nap elzárásra csökkentette, amely büntetés így már letöltöttnek minősült.

Rövid idővel ezután Mammadov és több társa ellen ismét eljárás indult, a 2003. október 16-ai események során állítólag megvalósult közrend elleni bűncselekmények miatt. Mammadovot előzetes letartóztatásba helyezték, az egyetemről kizárták. A vád szerint a terhelt 2003. október 16-

³² Case of Asadbeyli and others v. Azerbaijan, First Section, Judgment, 11 December 2012 <http://hudoc.echr.coe.int>

án tanúsított magatartása megvalósította az azerbajdzsáni Büntető Törvénykönyv 220. cikke szerinti „közrendbontás szervezése vagy abban való részvétel”, valamint a 315. cikk szerinti „hivatalos személy elleni erőszak” tényállásait. A bizonyítás az Azercell Telecom mobiltelefon szolgáltatótól beszerzett híváslistára, valamint a Mammadovot és társait felismerni vélő rendőrtisztek tanúvallomásaira alapult. A törvényszék 2004. március 24-én Mammadovot 4 év és 6 hónap szabadságvesztésre ítélte, a büntetés végrehajtását felfüggesztette, és az addig előzetes letartóztatásban lévő vádlottat azonnali hatállyal szabadlábra helyezte. Az ítéletet a Fellebbviteli Bíróság 2004. június 8-án, majd a Legfelsőbb Bíróság 2004. október 19-én, fenntartotta.

Elshad Mammadov és több társa 2005. január 7-én az Emberi Jogok Európai Bíróságához fordultak panasszal. Mammadov többek közt kétszeres büntetés kiszabása miatt a 7. Kiegészítő Jegyzőkönyv 4. cikkének megsértésére hivatkozott. A strasbourgi bíróság 2012. december 11-i ítéletében megállapította, hogy a kétszeres eljárás tilalma a Mammadov elleni eljárásban sérelmet szenvedett.

6. A STRASBOURGI ÍTÉLETEK INDOKOLÁSA: SZEMPONTOK, KÉRDÉSEK ÉS ÁLLÁSFOGLALÁSOK

6.1. A bűncselekmény kapcsán lefolytatott első büntetőeljárás kérdése

Láttuk, hogy a kétszeres eljárás tilalmának ősi elve különféle módon, egymástól eltérő pontosításokkal, az esetek szűkebb vagy bővebb körére vonatkozó hatállyal nyer megfogalmazást a modern nemzetek tételes jogában és a nemzetközi egyezmények közösen elfogadott szabályaiban. A minket most elsődlegesen érdeklő megfogalmazás a fentebb ismertetett 7. Jegyzőkönyv 4. cikkében rögzített megfogalmazás, amely csak az ugyanazon állam joghatóságán belül folytatott kétszeres eljárásokra vonatkozik. De bármilyen általánosan vagy szűken is fogalmazza meg egy jogszabály vagy nemzetközi egyezmény a kétszeres eljárás tilalmát, minden adott esetben szükséges a tilalom megszegésének megállapításához annak eldöntése, hogy az első eljárás olyan eljárás volt-e – az adott jogszabály vagy egyezmény megfogalmazása szerint – amelynek lefolytatása esetén és amelyre való tekintettel egy második eljárás tilalom alá esne.

A 7. Jegyzőkönyv alkalmazhatóságával kapcsolatban az első kérdés az – a nem hivatalos magyar nyelvű szöveg kifejezéseit használva –, hogy volt-e már lefolytatva egy első eljárás „*bűncselekmény kapcsán*” az érintett „*állam büntető törvényének és büntető eljárási törvényének megfelelően*”. A hivatalos angol és francia kifejezések „*for an offence*” és „*in accordance with the law and penal procedure of that State*”, valamint „*en raison d’une infraction*” és „*conformément à la loi et la procédure pénale de cet État*”. Megjegyzendő, hogy a „*bűncselekmény kapcsán*” kifejezés tágabb, kevésbé szoros kapcsolatot látszik magába foglalni a bűncselekmény és az eljárás között, mint „*for an offence*” – amelynek pontosabb magyar megfelelője „*bűncselekményért*”.³³ Ami „*bűncselekmény kapcsán*” történik, arra pedig az angol kifejezés pontosabban „*in connection with an offence*” lenne. A francia „*en raison d’une infraction*” kifejezés, aminek pontosabb fordítása magyarul „*bűncselekmény okából*” vagy „*bűncselekmény által indokolt*” lenne, pedig szintén tágabb kapcsolatot enged meg a bűncselekmény és az eljárás között, mint a retributív kicsengésű „*bűncselekményért*”, de szűkebb, szorosabb kapcsolatot feltételez, mint „*bűncselekmény kapcsán*”. Véleményem szerint a nyelvtani értelmezés kérdése felmerülhetett volna a *Paksas kontra Litvánia* ügyben, mert ha igaz is, hogy a köztársasági elnököt nem „*bűncselekményért*” fosztották meg tisztségétől és passzív választójogától, a panasztevő érvelhetett volna azzal, hogy a megfosztás „*en*

³³ V.ö. az amerikai Ötödik Alkotmánykiegészítés második fordulatának fentebb idézett magyar nyelvű szövegével.

raison d'une infraction”, általa állítólag elkövetett bűncselekmények okából történt. Az érintett állam kormánya ezzel szemben arra az álláspontra helyezkedhetett volna, hogy a megfosztás oka nem a litván büntető törvénykönyv bármelyik tényállása szerinti bűncselekmény volt (a megfosztás indokolása a büntető törvényre nem is hivatkozott), hanem csupán a köztársasági elnöknek az a magatartása, ami a későbbi büntető eljárás folyamán emelt vád állítása szerint büntető törvényben rögzített törvényi tényállást valósított meg.

Ezzel viszont felmerül egy újabb és talán lényegesebb kérdés, amivel kapcsolatban a strasbourgi bíróság ítélezési gyakorlata a 2009-ben a *Zolotukhin kontra Oroszország* ügyben hozott határozatig nem volt egyértelmű. A kérdés pedig abban áll, hogy a terhelt magatartása mint *idem factum* („*les mêmes faits*”) lenne-e az, amit nem lehet újra értékelni, vagy inkább a terhelt magatartása által megvalósított törvényi tényállás, az *idem crimen* („*la même infraction*”) miatt nem lehet ismét eljárni? Mi az, aminek ismételt eljárás alá vonását akadályozni célozza a „*ne bis in idem*” elve? A római jog nem ad útbaigazítást, de a kérdést a jogelv latin nyelvű megfogalmazásai már előrevetítik – tulajdonképpen nem is világos, hogy a lapidáris „*in idem*” kifejezés a „*de idem re*” vagy inkább a „*pro eadem causa*” megfogalmazásra utal. Mindenesetre a strasbourgi bíróság gyakorlata a *Zolotukhin kontra Oroszország* ügyben hozott ítélet óta mondható állandósultnak, az *idem factum* értelmezésnek megfelelően, visszatérve a *Franz Fischer k. Ausztria*, és különösen a *Gradinger k. Ausztria* ügyekben hozott ítéletekben foglalt állásponthoz, és eltérően az *Oliveira k. Svájc* és a *Göktan k. Franciaország* ügyek ítéletének indokolásától.

A kétszeres eljárás tilalmára való hivatkozásnak a strasbourgi bíróság ítélezési gyakorlata szerint alapvető eleme egy idő- és térbeli egységben meghatározott magatartás, aminek alapján egy első eljárást lefolytattak. A „*bűncselekmény kapcsán*” kitételben a hangsúly tehát nem a törvényi, hanem a történeti tényálláson van. Az „*állam büntető törvényének és büntető eljárási törvényének megfelelően*” kitételből nem következik-e viszont, hogy csak olyan magatartásra alapított első eljárás tekintetében tiltott egy második eljárás, amelyet az első eljárásban az érintett állam saját törvényei bűncselekménynek nyilvánítottak, tehát amelynek kritériuma végül is a törvényi tényállás és nem a cselekmény azonossága? Ezen az alapon a *Tomasovic kontra Horvátország* ügyben, és Elshad Mammadov vonatkozásában az *Asadbeyli és társai kontra Azerbajdzsán* ügyben, nem sértette volna a *ne bis in idem* elvét, hogy a panasztevők elleni kihágási-szabálysértési eljárások alapját képező magatartásokat később egy második eljárás alá vonják. A *Tomasovic* ügyben ezt a horvát alkotmánybíróság kifejezetten is jóváhagyta. Mammadov esetében pedig az alperes kormány vitatta az első eljárás büntetőjogi jellegét. Ezzel ellentétben, a 2012-ben hozott ítéletek alapján talán

már állandósultnak tekinthetjük a strasbourgi bíróság több ítélet indokolásában is rögzített következetes gyakorlatát, amely szerint „[a] bíróság ismételten felhívja a figyelmet, hogy az eljárások jogágak szerinti osztályozása a nemzeti jogrendszer alapján nem képezheti a 7. Jegyzőkönyv 4. cikk 1. bekezdés alkalmazhatóságának egyetlen releváns ismervét. Ellenkező esetben a rendelkezés alkalmazása a Szerződő Államok saját megítélésére lenne hagyva, oly mértékben, amely az Egyezmény tárgyával és céljával összeegyeztethetetlen eredményekhez vezetne.”³⁴

Az „idem” értelmezésének kérdésére, ami az első eljárás büntetőeljárásnak minősülésétől függetlenül is felmerül, az alábbi 6.4. pontban külön visszatérünk.

6.1.1. Az Engel kritériumok

Mi minősül tehát „büntető” törvénynek, „büntető” eljárási törvénynek, és végső soron „bűncselekménynek”, amelynek kapcsán lefolytatott „büntető” eljárás ismétlése tilalmazott lehet? A strasbourgi bíróság következetes gyakorlata szerint a „büntető eljárás” fogalmának autonóm, az egyes államok jogrendszerétől függetlenül meghatározható értelmezése az Egyezmény 6. és 7. cikkében foglalt „büntetőjogi vádak” (*criminal charge*) és „büntetés” (*penalty*) fogalmak értelmezésével összhangban kell, hogy történjen.³⁵ Az eljárás büntető jellegének megállapításához a strasbourgi bíróság végső soron az *Engel és társai kontra Hollandia* ügyben, 1976-ban hozott ítéletében kidolgozott három kiritériumhoz („Engel ismérvek”, „*Engel criteria*”) igazodik.

Az első kritérium az, hogy a *belső jog szerint* büntetőeljárásnak minősül-e az adott eljárás.

A *második kritérium* az eljárásban alkalmazott jogszabály, a tilalmat és a joghátrányokat megfogalmazó törvényi rendelkezés – a diszpozíció és a szankció - jellege („*the nature of the offence*”, „*la nature même de l’infraction*”): ezen belül különösen (i) a *védett jogi tárgy* természete, (ii) a *visszatartó vagy represszív cél* felismerhetősége az alkalmazott rendelkezésben, (iii) és az alkalmazott *jogszabály címzettjei* körének általánossága. A második kritérium alapján tehát büntető jellegű az olyan jogszabály - és az ezt alkalmazó eljárás -, (i) amelynek jogi tárgyát általában az

³⁴ „The Court reiterates that the legal characterisation of the procedure under national law cannot be the sole criterion of relevance for the applicability of the principle of non bis in idem under Article 4 § 1 of Protocol No. 7. Otherwise, the application of this provision would be left to the discretion of the Contracting States to a degree that might lead to results incompatible with the object and purpose of the Convention.” (Saját magyar ford.) Ugyanez a megfogalmazás jelenik meg a *Zolotukhin k. Oroszország* (2009), a *Tomasovic k. Horvátország* (2012), és az *Asadbeyli és társai k. Azerbajdzsán* (2012) ügyek ítéleteiben.

³⁵ Case of Göktan v. France, Second Section, Judgment, 2 July 2002 <http://hudoc.echr.coe.int>

állam kényszer alkalmazásával védheti, (ii) amely a tényállást megvalósító cselekményt visszatartó vagy represszív, általános prevenció céljával szankcionálja, (iii) és amely a társadalom minden tagjára, vagy széles körben meghatározott személyekre vonatkozik.

Végül pedig a *harmadik kritérium* a terheltet fenyegető szankció súlya, amit a kiszabható legsúlyosabb büntetésre, a büntetési tétel felső határára vonatkozóan kell megítélni.

6.1.2. Az első eljárásokról a Margus és a Paksas ügyekben

A vizsgált két éves periódusban, 2011-2012-ben a strasbourgi bíróság által hozott öt ítélet közül, amelyekben a bíróság a 7. Jegyzőkönyv 4. cikkének megsértésének kérdésében döntött, egyedül a *Margus kontra Horvátország* ügy volt az, amelyben az első eljárás minden kétséget kizáróan büntető jellegű volt. A többi négy esetben az első eljárás nem minősült büntetőeljárásnak a belső jog szerint. A *Paksas kontra Litvánia* ügyben a második Engel kritérium szerint talán érvelhető lett volna – bár a panasztevő politikai érdekeivel ellentétben -, hogy az államtitok általában büntetőjogi védelemben részesül, egyébként az Engel ismérvek alapján nehezen lett volna megállapítható a köztársasági elnöki tisztségtől való megfosztás büntető eljárási jellege.

A többi három, 2011-2012-ben lezárt ügyből két esetben viszont a második és harmadik Engel ismérvek szerinti vizsgálat az első eljárás büntetőjogi jellegének megállapítását eredményezte, annak ellenére, hogy ezek az eljárások az érintett államok belső joga szerint kihágási-szabálysértési eljárásoknak minősültek.

6.1.3. A Kurdov elleni első eljárás (Kurdov és Ivanov ügy)

A 2011. május 31-i ítélettel eldöntött *Kurdov és Ivanov k. Bulgária* ügyben (amit itt csak Kurdov vonatkozásában vizsgálunk), ahol a belső jog szerint az első eljárás szintén szabálysértési eljárás volt, a strasbourgi bíróság a második és harmadik Engel kritériumok alkalmazásával arra a következtetésre jutott, hogy az első eljárás nem volt büntetőeljárásnak minősíthető, az Egyezmény foglalmainak autonóm értelmezése szerint sem. A második Engel kritérium vonatkozásában a bíróság hangsúlyozta, hogy a tűzrendészeti szabályok által védett jogi tárgyak – tulajdon, testi épség és élet – büntetőjogi védelem tárgyainak is tekinthetők, valamint elismerte a pénzbírság kiszabásának általános visszatartó célját, bármilyen alacsony is legyen annak összege. A

hegesztőműveletek biztonságos megszervezésére vonatkozó tűzrendészeti szabályok címzettjeinek köre viszont nem volt általános, a szabályok bizonyos tevékenységet folytató szervezetek egyes munkafolyamatok irányításáért felelős vezető személyzetére vonatkoztak. A harmadik Engel kritérium szerint sem volt büntetőjogi eljárásnak minősíthető az első eljárás Kurdov ellen: az adott esetben kiszabható bírság legfeljebb 200 leva volt, amely semmilyen körülmények között nem volt szabadságvesztésre változtatható. Megjegyzendő itt a szankció megítélésének éles elkülönülése aszerint, hogy a második vagy a harmadik Engel kritériumot alkalmazzuk. A második kritérium alkalmazásánál nem a kiszabott vagy kiszabható szankció mértéke a mérvado, hanem a visszatartó vagy represszív cél megállapíthatósága. A strasbourgi bíróság szerint ilyen cél mindig megállapítható pénzbírság esetén. A harmadik kritérium alkalmazásánál viszont a szankciónak azt a mértékét kell számításba venni, amivel az eljárás alá vont személy a számára legkedvezőtlenebb esetben sújtható. A harmadik Engel kritériumban itt tükröződni vélhetjük azt, az amerikai alkotmány Ötödik Kiegészítésének megfogalmazásából már kiolvasható jogalkotói szándékot, hogy a kétszeres eljárásban nem csupán a kétszeres büntetés, hanem a kétszeres büntetőjogi fenyegetettség (*double jeopardy*) az elkerülendő.

6.1.4. Az Elshad Mammadov ellen kiszabott eljárás (Asadbeyli és társai ügy)

A 2012. december 12-én az *Asadbeyli és társai k. Azerbajdzsán* ügyben hozott ítélet indokolásában, az Elshad Mammadov által sérelmezett kétszeres eljárás vonatkozásában szintén a második és harmadik Engel ismérvek alkalmazásával döntötte el a strasbourgi bíróság, hogy az első, a belső jog szerint kihágási-szabálysértési eljárásnak minősülő eljárás büntetőeljárás volt-e az Egyezmény autonóm értelmében. A válasz itt már pozitív volt. A bíróság szerint az első eljárásban alkalmazott szabálysértési jogszabály „a közrend védelmét szolgálta, amely érdek rendszerint a büntetőjog védelmi körébe tartozik” (*„served to guarantee the protection of public order, an interest which normally falls within the sphere of protection of criminal law”*). A szabálysértési jogszabály célját illetően szintén egyértelmű volt a bíróság állásfoglalása, amely szerint „az adott jogszabály megalkotásának elsődleges célja büntetés és általános visszatartás volt” (*„the primary aims in establishing the offence in question were punishment and deterrence”*). Továbbá, a jogszabály rendelkezése „minden polgárra vonatkozott, és nem csak egy különös jogállású csoportra” (*„directed towards all citizens rather than towards a group possessing a special status”*). A harmadik Engel kritérium alkalmazásánál a strasbourgi bíróság figyelembe vette, hogy a

szabálysértési eljárásban az adott szabálysértés alapján kiszabható szankció mértékének felső határa 15 nap elzárás volt, aminek alapján végül is 9 nap elzárás lett kiszabva. Korábbi gyakorlatára is hivatkozva – és véleményem szerint jövőbeli gyakorlatát is előre vetítve –, a testület megerősítette azon álláspontját, miszerint „a juguralom elvét elfogadó társadalomban, ha egy kérelmezőt fenyegető és ténylegesen sújtó szankció szabadság veszteséssel jár, akkor fennáll az a vélelem, hogy a kérelmező ellen emelt vádak ‘büntetőjogi’ jellegűek” („*in a society subscribing to the rule of law, where the penalty liable to be and actually imposed on an applicant involves loss of liberty, there is a presumption that the charges against the applicant are ‘criminal’*”) ³⁶. Mind a második, mind a harmadik Engel kritérium alkalmazása tehát egyértelműen az elsőként lefolytatott kihágási-szabálysértési eljárás büntetőjogi jellegét bizonyította Elshad Mammadov panaszának elbírálása esetében.

6.1.5. Szabálysértési pénzbírság a Tomasovic ügyben

Egy évvel korábban, a *Tomasovic k. Horvátország* ügyben 2011. október 11-én hozott strasbourgi ítélet indokolásában is a második és harmadik Engel kritérium alapján állapította meg a strasbourgi bíróság az elsőként lefolytatott szabálysértési eljárás büntetőjogi jellegét. Ezt az ítéletet azért tartom érdekesnek, mert annak ellenére, hogy a második és harmadik Engel kritériumok alapján végzett vizsgálat kevésbé egyértelműen támasztja alá a büntetőjogi jellegét, a strasbourgi bíróság mégis a büntetőjogi jelleg megállapítása mellett döntött, a horvát alkotmánybíróság véleményével szöges ellentétben. Az alkotmánybíróság a belső jog szerinti osztályozásra, tehát lényegében az első Engel kritériumra támaszkodik, amely szerint az eljárás szabálysértési eljárás volt.

A második Engel kritérium alkalmazása során, a kihágási-szabálysértési tényállást tartalmazó jogszabályi rendelkezés célját illetően, valamint a címzettek körének általánosságát illetően, a strasbourgi bíróság ugyanúgy fogalmazott, mint az *Asadbeyli és társai k. Azerbajdzsán* ügyben: „az adott jogszabály megalkotásának elsődleges célja büntetés és általános visszatartás volt” („*the primary aims in establishing the offence in question were punishment and deterrence*”), továbbá, hogy a jogszabály rendelkezése „minden polgárra vonatkozott, és nem csak egy különös jogállású csoportra” („*directed towards all citizens rather than towards a group possessing a special status*”). A tiltott anyaggal való visszaélés ellen védett jogi tárgyra az indoklás viszont csak egy

³⁶ (Saját ford. magyarra.) V.ö. *Case of Engel and others v. The Netherlands*, Plenary, Judgment, 8 June 1976 (82. Pont) és az ott hivatkozott *Cases of De Wilde, Ooms and Versyp ("Vagrancy") v. Belgium*, Plenary, Judgment (Merits), 18 June 1971 (79. Pont) <http://hudoc.echr.coe.int>

rövid ék korántsem konklúzív mondat erejéig utal, amely szerint az büntetőjogi védelem alatt álló tárgynak *tekinthető* („*may also fall within the sphere of protection of criminal law*”).

Ami a harmadik Engel kritériumot illeti, a szabálysértési eljárásban alkalmazott törvény szerint kiszabható bírság lehetséges legnagyobb összege 20000 kuna volt, ami a strasbourgi bíróság álláspontja szerint „*nem tekinthető kisebb összegnek*” („*cannot be seen as minor*”). A testület megjegyezte, hogy a kábítószer birtoklásának bűncselekménye esetén a horvát büntető törvénykönyv szerint is alkalmazható a pénzbüntetés, és a pénzbüntetés alkalmazhatósága *nem fosztja meg* a cselekményt kriminális jellegétől („*does not deprive it of its criminal nature*”). Az indokolás itt visszafogottan, az elvileg lehetséges eltérő álláspont tagadásával fogalmaz: a felső büntetési tételt nem nyilvánítja kifejezetten nagyobb összegnek, a pénzbüntetésnek a büntető törvénykönyv rendelkezése szerinti kiszabhatóságából pedig nyilvánvalóan nem lehet egy másik törvény alapján lefolytatott eljárás büntetőjogi jellegére konklúzív módon következtetni.

Mégis, a Tomasovic ügyben a második és harmadik Engel kritériumok alkalmazását összevetve, a strasbourgi bíróság az Emberi Jogok Európai Egyezményében foglalt büntetőeljárás-fogalom autonóm értelmezése szerint büntetőeljárásnak minősítette a horvát alkotmánybíróság által a büntetőjogon kívüli kihágási-szabálysértési eljárásnak tekintett, elsőként lefolytatott eljárást a kérelmező ellen, lehetővé téve a *ne bis in idem* jogelv megsértésének megállapítását.

6.2. A második eljárás büntető eljárásnak minősülése

A kétszeres eljárás tilalma a 7. Jegyzőkönyv 4. cikk értelmében is csak akkor alkalmazható, ha a második eljárás is büntetőeljárás volt. A 2011-2012-ben hozott ítéletekkel eldöntött öt vizsgált ügyben ez nem volt kérdéses, ellentétben néhány régebbi esettel – ezekből röviden kettőt említünk.³⁷

Az 1995-ben eldöntött *Gradinger kontra Ausztria* ügyben a történeti tényállás szerint a kérelmező ittas állapotban gépjárműt vezetett és egy neki felróható balesetben egy kerékpáros halálát okozta. Gondatlanságból elkövetett emberölés miatt az osztrák büntető törvénykönyv (*Strafgesetzbuch*) rendelkezése alapján a St-Pölteni Tartományi Bíróság (*Landesgericht*) 1987. május 15-én elítélte, majd 1987. július 16-án egy közigazgatási hatóság (*Bezirkshauptmannschaft*) pénzbírsággal és annak

³⁷ Case of *Gradinger v. Austria*, Chamber, Judgment, 23 October 1995; Case of *Ruotsalainen v. Finland*, Fourth Section, Judgment, 16 June 2009. <http://hudoc.echr.coe.int>

meg nem fizetése esetén két hét elzárással büntette, a közúti közlekedésről szóló jogszabály (*Strassenverkehrs-ordnung*) ittas vezetésre vonatkozó rendelkezése alapján. Ítéletében a strasbourgi bíróság a 7. Jegyzőkönyv 4. cikkének megsértését megállapította.

A 2009-ben eldöntött *Ruotsalainen kontra Finnország* ügyben a történeti tényállás szerint a kérelmező gépjárművében előzetes bejelentést és egy speciális adó megfizetését igénylő üzemanyagot használt, és az ebből fakadó bejelentési és speciális adófizetési kötelezettségeinek nem tett eleget. A finn büntető törvénykönyvben foglalt kisebb súlyú adócsalás bűncselekményének megvalósulása miatt egy 2001. március 6-án jogerőre emelkedett ítélet a kérelmezőt 121 (százhuszonegy) euro összegű pénzbüntetéssel súlytotta. Ezekután, 2001. szeptember 17-én a Gépjárműforgalmi Hivatal a kérelmezőt az akkor hatályos üzemanyagadó-törvény rendelkezése alapján, a bejelentési kötelezettség elmulasztása miatt, a fizetni elmulasztott összeg háromszorosaként megállapított 15 137 (tizenötezer-százharminchét) euro megfizetésére kötelezte. Ítéletében a strasbourgi bíróság a 7. Jegyzőkönyv 4. cikkének megsértését megállapította.

Mind a két esetben csak az első eljárás minősült büntetőeljárásnak az érintett állam belső joga szerint. Elvileg ilyen esetekben is előfordulhat a 7. Jegyzőkönyv 4. cikk megsértésére tett panasz elutasítása, ha a második és harmadik Engel kritériumok alkalmazása a második eljárás vonatkozásában a büntető jelleg megállapítását nem támasztja alá. Mindenesetre Magyarországon hasonló helyzetben a szabálysértési eljárást mint második eljárást akadályozza a 2012. évi II. törvény 80. § d) pontja és a 83. § (1) bekezdés f) pontja.

6.3. Res iudicata: az ügy jogerős elbírálása az első eljárásban

A 7. Jegyzőkönyv 4. cikke 1. bekezdés szerint akkor tiltott a második eljárás, ha az eljárás alá vont személyt az első eljárásban már jogerősen felmentették vagy elítélték. A 2. bekezdés szerint viszont nem képezi az 1. bekezdés az eljárás újból indításának akadályát új vagy újólág feltárt tények, vagy alapvető eljárási hibák esetén. A 2011-2012-ben eldöntött öt vizsgált ügy közül csak a Margus ügyben történt hivatkozás a 2. bekezdésre. Kurdov, Mammadov és Paksas panaszaival kapcsolatban nem volt kétséges, hogy a 4. cikkben foglalt kényszeres eljárás tilalmának megsértését állító kérelmezővel szemben az alperes kormányok nem hivatkozhattak az 1. bekezdés szerinti elbírálás hiányára. A pertörténet világosan rögzíti, hogy Lubomir Kurdov a szabálysértési bíróságot

nem kifogásolta és megfizette, Asadbeyli és társai ügyében pedig Elshad Mammadov a másodfokon eljáró bíróság által jóváhagyott csökkentett időtartamú szabálysértési elzárás büntetését letöltötte.

A Paksas k. Litvánia ügyben nem merült fel a jogerős elbírálás kérdése, mivel az 1. bekezdés alkalmazhatatlanságát egyértelműen a büntetőjogi jelleg hiányára való hivatkozással volt célszerű alátámasztani.

A Tomasovic k. Horvátország ügyben az alperes kormány vitathatta volna az első eljárás jogerős elbíráltságát az 1. bekezdés értelmében. A büntetőjogi vádemelés időpontjában, 2005. február 8-án, érvelhetően még nem volt jogerősen elbírálnak tekinthető az elsőként megindított eljárás, mivel a szabálysértési bírság kiszabása csak 2006. március 15-én vált véglegessé. A második büntetés kiszabásakor, 2007. március 19-én (függetlenül az első bírság összegének beszámításától) viszont már teljesült a 4. cikk 1. bekezdésben foglalt jogerős elbírálás feltétele.

Tulajdonképpen a *Margus k. Horvátország* ügyben sem került érdemi eldöntésre az első eljárással kapcsolatban az elbíráltság kérdése. A kérdést nem is a felek, hanem maga a strasbourgi bíróság vetette fel az ítélet indokolásában (66.-68. pontok). Az első eljárás befejezésére az amnesztiatörvény alkalmazása során került sor 1997. június 24-én. A strasbourgi bíróság nem tartotta szükségesnek annak eldöntését, hogy az első eljárás befejezését, az adott esetben a 4. cikk 1. bekezdésének értelmében jogerős határozattal történt elbírálnak kell-e tekinteni („*the Court will leave that question open*”). Nincs ugyanis szükség a kérdés eldöntésére, amennyiben fennáll a 2. bekezdés valamelyik feltétele, és az adott esetben ez nyert megállapítást. Az alperes kormány álláspontja szerint az amnesztiatörvény rendelkezéseit tévesen alkalmazták a kérelmező vonatkozásában, ami az első eljárásban alapvető hibát eredményezett. A strasbourgi bíróság osztotta az alperes kormány álláspontját, így a 2. bekezdés alkalmazhatóságát elfogadta, egyúttal megfogalmazva, de szándékosan nyitva hagyva az első eljárás tárgyát képező bűncselekmények jogerős elbíráltságának kérdését. Megjegyzendő egyébként, hogy a második eljárás megkezdését - a 2006. április 26-i vádemeléssel - nem indokolhatta egyedül az amnesztiatörvény hibás alkalmazása több mint egy évvel később. Az alperes kormány az első eljárás kimenetelét befolyásoló alapvető hibaként nem csupán az amnesztiatörvénynek egy konkrét, alapvetően hibás alkalmazására hivatkozott, hanem arra – a strasbourgi bíróság által elfogadott - tényre is, hogy a korábbi Jugoszlávia utódállamai bizonyos mértékben „vonakodtak szaját állampolgáraik ellen büntetőeljárást folytatni” („*had been to a certain degree reluctant to prosecute their own citizens*”) a nemzetközi és humanitárius jog alapján megállapított bűncselekmények miatt. Az ítéletben nem

látjuk nyomát annak, hogy a kérelmező el akarta volna különíteni az utódállamoknak a nemzetközi jog érvényesülését hátráltató vonakodását a hibás jogalkalmazástól az egyedi esetben. Amennyiben a strasbourgi bíróság ezt a különbséget jelentősnek tartotta volna – és véleményem szerint a testületnek erre lehetősége volt –, akkor nyitva maradt volna a lehetőség a 4. cikk megsértésének megállapítására, ha nem is a második eljárásban hozott (a horvát legfelsőbb bíróság által 2007. szeptember 10-én 15 év időtartamra emelt) ítélet, de legalább a második eljárás megkezdése miatt. A 4. cikk időben korlátozott - a második eljárásnak a vádemeléstől az első eljárás megszüntetéséig tartó szakaszában megvalósított - sérelmének a megállapításához viszont mégis csak szükséges lett volna annak eldöntése, hogy a megszüntetett első eljárás jögerős elbírálással befejejtnek volt-e tekinthető.

6.4. Az *idem* kérdése

Az első eljárás büntető eljárásnak minősülésével kapcsolatban már megjegyeztük, hogy - a 2009-ben a *Zolotukhin k. Oroszország* hozott ítélet óta mindenképpen -, a 7. Jegyzőkönyv 4. cikkében foglalt „ugyane bűncselekmény” („*same offence*”, „*même infraction*”) fogalmát a strasbourgi bíróság következetesen a történeti tényállás szerinti cselekmény azonosságaként, és nem a vád által megjelölt törvényi tényállás azonosságaként értelmezi. A nemzetközi egyezmények szóhasználata változó: a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966) és a strasbourgi bíróságra elsősorban irányadó 7. Jegyzőkönyv (1984) a „bűncselekmény” (angolul *offence*, franciául *infraction*) kifejezést használja, csakúgy mint az immár kötelező erővel bíró európai alapjogi Charta³⁸, míg az Amerikai Emberi Jogi Egyezmény (San José, Costa Rica 1969, hatályba lépett 1978-ban) és a Schengeni Megállapodás Végrehajtási Egyezménye (1990) szóhasználata az *idem*-re vonatkozóan egyértelműen factum-orientált.³⁹ Az „*offence*” kifejezést használja az Egyesült Államok alkotmánya is (V. Kiegészítés, 1791), míg a hatályos német és magyar alaptörvények, a német büntető kódex, és a magyar büntető eljárási kódex, a „*Tat*” (és nem „*Straftat*”), valamint a „cselekmény” szóhasználatkal élnek.

A *Zolotukhin* ügyben a strasbourgi bíróság az eljárás alá vont személynek egy olyan, ugyanaz nap, de több órán keresztül tartó, folytatódó magatartásával kapcsolatban vizsgálta az *idem* kérdését, amely kezdetben kihágási-szabálysértési tényállást megvalósított meg (és amelyet elzárással

³⁸ „bűncselekmény”, „*offence*”, „*infraction*”, „*Straftat*”

³⁹ „*same cause*” a San José-I egyezményben, „cselekmény” („*same acts*”, „*les mêmes faits*”, „*derselben Tat*”) a schengeni végrehajtási egyezményben)

szankcionáltak), a magatartás folyamatosan súlyosabbá válására hivatkozással viszont később büntőeljárás alá is vontak. A strasbourgi bíróság itt felülvizsgálta saját, korábban változó álláspontját, azt összevetve egyrészt az amerikai Legfelsőbb Bíróság szintén változó gyakorlatával⁴⁰, másrészt az Európai Unió Bíróságának 2006-2007-ben hozott ítéleteivel, amelyekben a luxembourgi testület a Schengeni Megállapodás Végrehajtási Egyezményének 54. §-ában foglalt *idem* feltételt értelmezte⁴¹. (1993-ban, a Dixon ügyben az amerikai Legfelsőbb Bíróság visszatért a hatvan évvel korábban megfogalmazott *idem crimen* értelmezéshez, szemben a Grady ügyben foglalt állásponttal. Az Esbroeck, Van Straaten, és Kraaijenbrink ügyekben az Európai Bíróság viszont a cselekményidentitás schengeni megfogalmazását, mint az *idem factum* értelmezést már magában hordozó megfogalmazást állítja szembe minden más, az európai térségben hatályos nemzetközi dokumentumban megjelenő bűncselekmény-azonosság fogalmával.⁴²)

Ennek megfelelően a vizsgált kétéves periódusban eldöntött öt ügy közül az *idem factum* feltétel teljesülése legnyilvánvalóbb a *Tomasovic k. Horvátország* ügyben, legvitathatóbb pedig a *Margus k. Horvátország* ügyben volt. Ez részben a történések komplexitása közötti alapvető különbségnek tudható be.

A *Tomasovic* ügyben mind az első mind a második eljárás ugyanazon - a rendőrség által készített - jegyzőkönyvben megállapított egyszerű tényre alapult: a terheltnél heroin volt 2004. március 15-én 22:35-kor. A szabálysértési és a büntető eljárásban bizonyított mennyiségek közötti eltérésnek sem a felek, sem a strasbourgi bíróság nem tulajdonított jelentőséget, az *idem factum* nyilvánvaló volt.

A *Margus* ügyben az ítélet két helyen hivatkozik a kérelmező azon álláspontjára, amely szerint az első és a második eljárás tárgyát képező bűncselekmények ugyanazok voltak („*the criminal offences ... were the same*”, a strasbourgi ítélet 55. pontjában), illetve, hogy az ellene emelt vádak a két eljárásban részben átfedték egymást („*charges against him ... partly overlapped*”, a 63. pontban). A strasbourgi bíróság megállapította, hogy több vádpont az első eljárásban egybeesik a második eljárásban elbírált bűncselekményekkel, és a megállapított egybeesés mértékéig az első és a második eljárásban emelt vádak ugyanazok voltak („*to that extent, the charges against the*

⁴⁰ Blockburger v. United States, 284 U.S. 299 (1932), Grady v. Corbin, 495 U.S. 508 (1990), United States v. Dixon, 509 U.S. 688 (1993) <http://www.findlaw.com/cascode/supreme.html>

⁴¹ Esbroeck, C-436/04 (2006), Van Straaten, C150/05 (2006), Kraaijenbrink, C-367/05 (2007), http://curia.europa.eu/jcms/jcms/j_6/ Továbbá Pápai Tarr Ágnes, A ne bis in idem elv az Európai Bíróság gyakorlatában, *Miskolci Jogi Szemle* 2. évfolyam (2007) 2. szám, 100-118, és Norel Neagu, The “ne bis in idem” principle in the case-law of the European Court of Justice (I). The ‘idem’ issue. *Lex ET Scientia. Juridical Series XVIII.* 2 (2011) 33-54

⁴² A Zolotukhin ügyben hivatkozik továbbá a strasbourgi bíróság az Emberi Jogok Amerikai Egyezményében (8. cikk 4. §) foglalt, factum-orientált „*same cause*” megfogalmazásra.

applicant were the same”, 65. pont). A megfogalmazásból kitetsző határozatlanság, bár sajnálatos a testület által elfogadott *idem factum* kritérium körüli további bizonytalanságok szempontjából, az adott esetben ugyanúgy nem okozott problémát, mint az első eljárásra vonatkozó jogerős elbíráltság fentebb ismertetett, a bíróság által nyitva hagyott kérdése. Ugyanis a 4. cikk 2. bekezdésének alkalmazhatósága ugyanúgy másodlagossá teszi az *idem factum* kérdését, mint a jogerős elbíráltság kérdését.

A további három vizsgált ügyben, bár a cselekmények kisebb vagy nagyobb mértékben összetettebbek voltak, mint a Tomasovic ügyben, mégis megállapítható volt az eljárás alá vont cselekmények azonossága, az *idem factum* értelmében.

A *Paksas k. Litvánia* ügyben azok a cselekmények, - gazdasági társaság befolyásolása hivatali helyzettel visszaélő módon, és az államtitok megsértése -, amelyek miatt büntetőeljárások voltak folyamatban a kérelmező ellen még a kösztársasági elnöki tisztségtől és az újraválaszthatóságtól való megfosztás után, nyilvánvalón részét képezték azoknak az alkotmánybíróság által megállapított tényeknek, amelyek alapján a Seimas a kérelmezőt államfői tisztségétől megfosztotta. Az adott esetben azonban a strasbourgi bíróság az *idem factum* kérdését nem vizsgálta, mivel az első eljárás büntetőjogi jellegének hiányát elegendőnek tartotta a kérelmező panaszának elutasítására a 4. cikk állítólagos megsértését illetően.

Az *idem factum* kérdése szintén másodlagos volt a *Kurdov* ügyben, és nem is képezte vizsgálat tárgyát a strasbourgi ítélet indokolásában. Megjegyzendő mindazonáltal, hogy azok a szempontok, amelyek alapján az első, szabálysértési eljárás célja és jellege szerint elkülöníthető volt a későbbi büntetőeljárástól, az *idem factum* kérdésének részletesebb vizsgálatához is támpontot nyújthattak volna. Szükség esetén érvelhető lett volna, hogy két egymástól elkülönülő, időben egymást közvetlenül követő cselekményről volt szó: az első az előírt tűzbiztonsági intézkedések (gyúlékony anyag eltávolítása, ventilláció biztosítása) megtételének az elmulasztása, a másik a hegesztőművelet elvégzettetése az arra alkalmatlan helyzetben. Az egyik cselekmény elvileg megvalósulhat a másik nélkül, akár két függetlenül cselekvő személy mulasztása, illetve tévése révén is.

Mammadov panasza kapcsán az *Asadbeyli és társai* ügyben az alperes kormány álláspontja szerint a második, büntető eljárást nem ugyanazon a bűncselekmény miatt folytatták, mint az első. Az 1998-ban eldöntött *Oliveira k. Svájc* ügyben hozott ítélet indokolására hivatkozva, az alperes kormány érvelése inkább a törvényi tényállások szerinti *idem crimen* és nem az *idem factum* követelményre hivatkozott. Az *Oliveira* ügyben ugyanis a strasbourgi testület az azonos cselekmény

követelményének teljesülése ellenére elfogadta a svájci kormány azon álláspontját, hogy elkülönülő törvényi tényállás szerint megvalósuló más bűncselekmény miatt folytatták a második eljárást, bármennyire sajnálatosnak is tartotta a testület a 4. cikk értelmében sérelmezhetőnek nem vélt kétszeres eljárást. Az 1995-ben eldöntött *Gradinger k. Ausztria* és a 2001-ben eldöntött *Franz Fischer k. Ausztria* ügyek ismeretében azonban mégis számolni lehetett az azonos bűncselekmény követelményének factum-orientált értelmezésével.⁴³ Az Asadbeyli ügyben a strasbourgi bíróság ugyan feltételesen elfogadta annak a lehetőségét, hogy a rendőrség utasításaival szemben tanúsított engedetlenség mellett, attól elkülönülő cselekményként, a második eljárás alapját képező állítólagos erőszakos cselekmények is megvalósultak, az *idem* követelményével szembeni hiányosság megállapításához viszont nem tartotta elégségesnek a vádhatóság és az eljáró bíróságok által sem kielégítően elkülönített tényállásra való általános hivatkozást. Megjegyzendő, hogy az Asadbeyli ügyben a kérelmet a strasbourgi bíróság 2007 folyamán küldte meg az alperes államnak. Az adott időpontban még nem állt rendelkezésre a 2009-ben a *Zolotukhin k. Oroszország* ügyben hozott ítélet indokolása, amelyben a strasbourgi bíróság harmonizálta az *idem* kérdésében addig változó álláspontjait, tulajdonképpen zárójelbe téve az Oliveira ügyben hozott ítéletre visszavezethető bizonytalanságot.

⁴³ Ld. Case of Gradinger v. Austria, Chamber, Judgment, 23 October 1995; Case of Oliveira v. Switzerland, Chamber, Judgment, 30 July 1998; Case of Franz Fischer v. Austria, Third Section, Judgment, 29 May 2001. <http://hudoc.echr.coe.int>

7. TANULSÁGOK ÉS ÖSSZEGZÉS

A vizsgált kétéves periódusban a strasbourgi bíróság megerősítette az Engel kritériumok alkalmazhatóságát az eljárások büntetőjogi jellegének megállapítására, és megerősítette az ismérvek autonómiáját az eljárásoknak az érintett államok jogrendjén belüli osztályozásával szemben. Ennek nyilvánvalóan a kisebb súlyú bűncselekmények eseteiben, egyes büntetőjogi tényállások szabálysértési alakzatával és a dekriminalizáció által érintett bűncselekményekkel kapcsolatban van és lesz jelentősége.

Megerősítette továbbá a testület az azonos cselekmény követelményének az *idem factum* felfogás szerinti értelmezését, a történeti tényállás egységének és azonosságának mérvadó voltát a törvényi tényállást hangsúlyozó *idem crimen* felfogással szemben.

A jogerős elbírálás tágabb értelmezésének lehetőségét a bíróság nyitva hagyta. Mindez erősíteni tűnik a *ne bis in idem* szabály garanciális érvényesülését az európai térségben, egyidejűleg a jogelv alkotmányos szintre emelésével Magyarországon és a Charta hatálybalépésével az Európai Unióban.

De lege ferenda felmerül a kérdés, mennyiben lenne indokolt a *ne bis in idem* elvének olyan törvényi vagy alkotmányos szinten történő megfogalmazása, amely időbeli egymásután-következtéstől függetlenül is egyértelműen vonatkoztatható lenne a nemkívánatos kétszerességre, továbbá amely – a német büntető kódexhez hasonlóan – a jogalkotó általi absztrakt értékelésre is vonatkozna. A jelen dolgozatban vizsgált esetjog-mintából ennek sürgősségére következtetni nem lehet. Feltehetően szükséges lenne a kétszeres értékelésre vonatkozó esetjog átfogóbb dogmatikai feldolgozása is. Ebben az irányban a leghálásabb, elméletileg kezelhető kérdés talán az egység és többség tanához kapcsolódó *idem* kérdése. A büntetőjog dogmatikája segítségével általában kezelhetőnek tekinthetjük a cselekmény identitásának kérdését, azt a kérdést is, hogy egy adott esetben megvalósult-e több mint egy bűncselekmény, több mint egy *malum* a védett jogtárgyak és passzív alanyok sérelmére.

A büntetőjog dogmatikája segítségével általában kezelhetőnek tekinthetjük a cselekmény identitásának kérdését, azt a kérdést is, hogy egy adott esetben megvalósult-e több mint egy bűncselekmény, több mint egy *malum* a védett jogtárgyak és passzív alanyok sérelmére. Ez utóbbiak védelmére az alkotmányosan szabályozott közhatalom maga is a *malum* eszközével él. A *ne bis in idem* általános elvét konkretizáló bármely törvényi rendelkezés mögött jelen kell hogy

legyen annak a kérdésnek a dogmatikai tisztázása is, hogy *több mint egy* elkerülhetetlen, legitimált *malum* megvalósulását eredményezik-e az adott közhatalmi beavatkozások.

IRODALOMJEGYZÉK

Cesare Beccaria, *A bűnökről és a büntetésekről*, ford. Madarász Imre, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 1998

Belovics Ervin, Gellér Balázs, Nagy Ferenc, Tóth Mihály, szerk., *Büntetőjog I. Általános Rész*, HVG-ORAC 2012

José Luis De La Cuesta, Les compétences criminelles concurrentes nationales et internationales et le principe „ne bis in idem”: rapport général. *Revue Internationale de Droit Pénal*, 3-4, 2002, 673-705

Görgényi Ilona, Gula József, Horváth Tibor, Jacsó Judit, Lévay Miklós, Sántha Ferenc, Váradi Erika, *Magyar büntetőjog, Általános rész*, Complex 2012

Kussbach Erich, *Nemzetközi és európai büntetőjog*, Szent István Társulat 2005

Nagy Ferenc, *A magyar büntetőjog általános része*, Második, átdolgozott kiadás, HVG-ORAC 2010

Norel Neagu, The “ne bis in idem” principle in the case-law of the European Court of Justice (I). The ‘idem’ issue. *Lex ET Scientia. Juridical Series XVIII. 2* (2011) 33-54

Pápai Tarr Ágnes, A ne bis in idem elv az Európai Bíróság gyakorlatában, *Miskolci Jogi Szemle* 2. évfolyam (2007) 2. szám, 100-118

Sáry Pál, *Előadások a római büntetőjog köréből*, Miskolci Egyetemi Kiadó 2011

Wiener A. Imre, A ne bis in idem elve a nemzetközi büntetőjogban, *Jogtudományi Közlöny* (1990) július-augusztus, 272-275

Wiener A. Imre, *Nemzetközi bűnügyi jogsegély*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1993

Wiener A. Imre, A ne bis in idem elv érvényesítéséről, *Büntetőjogi Kodifikáció*, 1-2 (2003) 62-68

HIVATKOZOTT ÜGYEK FORRÁSJEGYZÉKE (INTERNET)

EMBERI JOGOK EURÓPAI BÍRÓSÁGA, HUDOC adatbázis, <http://hudoc.echr.coe.int>
 Letöltések dátuma: 2013. november 13.

Cases of De Wilde, Ooms and Versyp ("Vagrancy") v. Belgium, Plenary, Judgment, 18 June 1971
 Case of Engel and others v. The Netherlands, Plenary, Judgment, 8 June 1976
 Case of Gradinger v. Austria, Chamber, Judgment, 23 October 1995
 Case of Oliveira v. Switzerland, Chamber, Judgment, 30 July 1998
 Case of Franz Fischer v. Austria, Third Section, Judgment, 29 May 2001
 Case of Göktan v. France, Second Section, Judgment, 2 July 2002
 Case of Ruotsalainen v. Finland, Fourth Section, Judgment, 16 June 2009
 Case of Sergey Zolotukhin v. Russia, Grand Chamber, Judgment, 9 February 2009
 Case of Paksas v. Lithuania, Grand Chamber, Judgment, 6 January 2011
 Affaire Kurdov et Ivanov c. Bulgarie, Quatrième Section, Arrêt, 31 mai 2011
 Case of Tomasovic v. Croatia, First Section, Judgment, 18 October 2011
 Case of Margus v. Croatia, First Section, Judgment, 13 November 2012
 Case of Asadbeyli and others v. Azerbaijan, First Section, Judgment, 11 December 2012

EURÓPAI UNIÓ BÍRÓSÁGA, Jogesetek, http://curia.europa.eu/jcms/jcms/j_6/
 Letöltések dátuma: 2013. november 13.

Leopold Henri Van Esbroeck, Ítélet (Bíróság, második tanács), ügyszám C-436/04, 2006. március 9.
 Jean Leon Van Straaten, Ítélet (Bíróság, első tanács), ügyszám C-150/05, 2006. szeptember 28.
 Norma Kraaijenbrink, Ítélet (Bíróság, második tanács), ügyszám C-367/05, 2007. július 18.

SUPREME COURT OF THE UNITED STATES

FindLaw for legal professionals, Cases and Codes section,
 Supreme Court decisions <http://www.findlaw.com/cascode/supreme.html>
 Letöltések dátuma: 2013 november 18.

Blockburger v. United States, 284 U.S. 299 (1932)
 Bartkus v. Illinois, 359 U.S. 121 (1959)
 Grady v. Corbin, 495 U.S. 508 (1990)
 United States v. Dixon, 509 U.S. 688 (1993)

UNITED STATES COURT OF APPEALS, Second Circuit

United States of America, Appellant, v. Ronald S. Jenkins, Appellee
 490 F.2d 868 (1973) <http://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/F2/490/868/122426/>
 Letöltés dátuma: 2013 november 18.

JOGI SZAKVÉLEMÉNY

UNCITRAL Arbitration Proceedings, Quantum Proceedings, CME Czech Republic B.V. (The Netherlands) v. The Czech Republic, Legal Opinion Prepared by Christoph Scheuer and August Reinisch, 2002 http://www.univie.ac.at/intlaw/wordpress/pdf/other_2_cmequant_2.pdf
 Letöltés dátuma: 2013. november 18.